

rijksuniversiteit
groningen

faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen

Onder welke omstandigheden is de Nederlandse bevolking meer geneigd om abortus te rechtvaardigen?

Een kwantitatief onderzoek naar de invloed van autonomie en ontkerkelijking op het rechtvaardigen van abortus, en de verschillen hierin tussen generaties.

Amarins Bakker

S4981189

a.j.bakker.8@student.rug.nl

19 februari 2024

Gedrags- en maatschappijwetenschappen

Masterthesis Sociologie

Dataset: European Value Study

Begeleider: Nardi Steverink

Referent: Mark Huisman

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie, welke tot stand is gekomen binnen het kader van de master Sociologie met als specialisatie Gezondheid, Welzijn en Zorg aan de Rijksuniversiteit Groningen. Tijdens mijn pre-master heb ik een interesse ontwikkeld op het gebied van medisch-ethische vraagstukken. Medisch-ethische vraagstukken interesseren mij omdat ze betrekking hebben op complexe en uitdagende dilemma's die voortkomen uit een samenspel tussen geneeskunde, wetenschap, technologie, cultuur en menselijke waarden. Voorafgaand aan deze afstudeerscriptie heb ik stage gelopen bij onderzoeksbureau ZorgfocuZ. Tijdens deze stage zijn mijn onderzoekvaardigheden op het gebied van kwantitatief onderzoek verder ontwikkeld. Deze vaardigheden kon ik toepassen tijdens de afstudeerscriptie. De afgelopen maanden heb ik veel tijd in dit onderzoek gestopt en ik ben trots op het eindresultaat.

Mijn dank gaat uit naar de personen die mij hebben bijgestaan gedurende dit onderzoek. In de eerste plaats wil ik professor dr. Nardi Steverink bedanken voor haar waardevolle begeleiding en de feedback gedurende dit proces. Verder wil ik ook mijn dank uitspreken naar referent dr. Mark Huisman, voor de mogelijkheid tot het stellen van statistische vragen en de gegeven feedback.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Amarins Bakker

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	7
1.1. <i>Introductie</i>	7
1.2. <i>Bestaande inzichten</i>	8
1.3. <i>Probleemstelling</i>	12
1.4. <i>Maatschappelijke relevantie</i>	12
1.5. <i>Sociologische relevantie</i>	13
1.6. <i>Leeswijzer</i>	14
2. Theoretisch kader	15
2.1. <i>Introductie</i>	15
2.2. <i>Autonomie</i>	15
2.3. <i>Ontkerkelijking</i>	20
2.4. <i>Generaties</i>	23
2.5. <i>Andere mogelijke invloeden</i>	26
3. Methoden	28
3.1. <i>Introductie</i>	28
3.2. <i>Onderzoeksdesign</i>	28
3.3. <i>Procedure</i>	28
3.4. <i>Meetinstrumenten</i>	29
3.5. <i>Analyse-opzet</i>	31
4. Resultaten	34
4.1. <i>Introductie</i>	34
4.2. <i>Beschrijvende analyse</i>	34
4.3. <i>Bivariate analyse</i>	36
4.4. <i>Hoofdanalyse</i>	38
4.5. <i>Totaalmodel</i>	47
4.6. <i>Modelinspectie</i>	52
5. Conclusie en discussie	53

<i>5.1</i>	<i>Introductie</i>	53
<i>5.2</i>	<i>Belangrijkste bevindingen</i>	53
<i>5.3</i>	<i>Sterke en zwakke punten van het onderzoek</i>	56
<i>5.4</i>	<i>Implicaties beleid en praktijk</i>	58
	Literatuurlijst	59
	Bijlage 1 Univariate verdelingen variabelen	64
	Bijlage 2 Assumptiecontrole, outliers en invloedrijke cases	67
	Bijlage 3 Syntax	71

Samenvatting

Abortus is een controversieel onderwerp dat al decennialang zorgt voor heftige discussies en debatten in de maatschappij. In de abortusdiscussie lopen de meningen sterk uiteen. Deze verschillende opvattingen hebben geleid tot verschillende wetten en beleidsmaatregelen in verschillende landen. In 1984 trad de Wet afbreking zwangerschap in werking en daarmee werd abortus legaal in Nederland. Het hoofddoel van deze wet is het waarborgen van bescherming voor het ongeboren menselijk leven, terwijl tegelijkertijd ondersteuning wordt geboden aan vrouwen die ongepland zwanger zijn geraakt. In dit onderzoek is geprobeerd om mogelijke achterliggende factoren waardoor mensen abortus al dan niet, of gedeeltelijk, rechtvaardigen, in kaart te brengen. Dit is gedaan aan de hand van de onderzoeksvraag: *“Wat is de invloed van autonomie en ontkerkelijking van de Nederlandse bevolking op het rechtvaardigen van abortus, en verschillen generaties hierin?”*. Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag is gebruik gemaakt van de dataset van de European Value Study (EVS) uit 2017. De EVS is een groot onderzoeksprogramma naar fundamentele menselijke waarden. De data bieden inzicht in de ideeën, overtuigingen, voorkeuren, houdingen, waarden en meningen van Europeanen. Door middel van een lineaire regressieanalyse zijn de theoriegestuurde hypothesen getoetst in een populatie van 1967 Nederlanders.

Na het opstellen en toetsen van hypothesen aan de hand van statistische analyses is het mogelijk om antwoord te geven op de onderzoeksvraag. In de kern draait het abortusdebat om de vraag of abortus moreel verantwoord is en of vrouwen zelf de zeggenschap hebben over hun lichaam en de keuzes die ze maken. De mate van autonomie blijkt dan ook een grote rol te spelen in het abortusdebat: naarmate individuen zich meer autonoom voelen, rechtvaardigen ze abortus meer. Ook ontkerkelijking speelt een rol in het rechtvaardigen van abortus: vanuit religieus perspectief is het einde van het leven in de handen van God, waarbij mensen niet mogen ingrijpen. Individuen die niet tot een religieuze groep behoren, rechtvaardigen abortus dan ook meer dan individuen die wel tot een religieuze groep behoren.

De tijd waarin individuen opgroeien, is bepalend voor de prioriteiten en waarden die men de rest van het leven hanteert. Terwijl de invloed van religie in der loop van tijd af begint te nemen, neemt de opkomst van individualisme toe en komt de nadruk meer te liggen op persoonlijke vrijheid. Hierdoor werd verwacht dat hoe jonger de generatie, des te sterker het

verband tussen autonomie en ontkerkelijking op het rechtvaardigen van abortus. Maar dit verband werd alleen aangetroffen met betrekking tot ontkerkelijking.

Dit onderzoek heeft niet als doel om individuen te stimuleren om abortus meer of minder te rechtvaardigen. Abortus is en blijft een persoonlijke kwestie, waarbij individuen verschillende morele, ethische en persoonlijke overwegingen hebben. De belangrijkste implicatie van dit onderzoek is echter het sterke verband tussen autonomie en de rechtvaardiging van abortus. Dit suggereert dat het beperken van het recht op abortus een aanzienlijke inbreuk zou kunnen zijn op de autonomie van individuen die abortus overwegen. Deze bevinding benadrukt de complexiteit van het maatschappelijke debat, waarbij voorstanders van abortus streven naar het behoud van de keuzevrijheid zonder anderen te dwingen tot abortus, terwijl tegenstanders van abortus niet alleen het recht op abortus voor henzelf willen beperken, maar ook voor anderen.

1. Inleiding

1.1. Introductie

Abortus is een controversieel onderwerp dat al decennialang zorgt voor heftige discussies en debatten in de maatschappij. Abortus provocatus, oftewel abortus, is het opzettelijk afbreken van een zwangerschap (NPV, z.d.). In de abortusdiscussie lopen de meningen sterk uiteen. Sommige individuen zijn van mening dat abortus altijd verkeerd is, terwijl anderen vinden dat vrouwen het recht moeten hebben om te beslissen over hun eigen lichaam en leven. Deze verschillende opvattingen hebben geleid tot verschillende wetten en beleidsmaatregelen in verschillende landen (NPV, z.d.). De discussie omtrent abortus komt regelmatig voorbij in de media. Recentelijk is er veel berichtgeving over de veranderende abortuswetgeving in de Verenigde Staten. In 1973 heeft het Amerikaanse Hooggerechtshof een uitspraak gedaan waarin het recht van vrouwen om te beslissen over hun eigen lichaam werd vastgelegd. Het Hooggerechtshof besloot dat abortus onder privacy viel. Dit vormde de basis voor de abortuswetgeving in de hele Verenigde Staten, dus ook in de conservatieve staten (NOS, 2022). Door het presidentschap van Donald Trump in 2017 werden de rechters van het Hooggerechtshof steeds conservatiever. In 2022 werd door het Amerikaanse Hooggerechtshof bepaald dat er geen grondwettelijk recht op abortus meer bestaat omdat het niet letterlijk is opgenomen in de Amerikaanse Grondwet. Nu is het aan de staten zelf om over de abortuswetgeving te beslissen. Momenteel heeft de helft van de staten wetten klaarliggen die de keuzevrijheid van vrouwen beperken of abortus zelfs volledig verbieden (NOS, 2022). Deze ontwikkelingen hebben verstrekende gevolgen voor de keuzevrijheid van vrouwen. Hoewel deze ontwikkelingen zich afspelen in de Verenigde Staten, zorgt het wereldwijd voor veel ophef. Ook in Nederland doet het de discussie oplaaien.

Vrouwen kunnen meerdere redenen hebben om een zwangerschap af te breken. De redenen kunnen opgedeeld worden in vier categorieën (Need et al., 2006). De eerste reden om een zwangerschap af te breken is van medische aard. In dit geval is er bij de foetus een aandoening vastgesteld of brengt de zwangerschap de vrouw in gevaar. Ten tweede kunnen er sociale redenen spelen. In dit geval kan het zijn dat er geen kinderwens is of dat het gezin al compleet is. Ten derde zijn er economische redenen. Er zijn bijvoorbeeld geen financiële middelen om een kind op te voeden. De laatste reden om abortus te plegen is wanneer de zwangerschap tot stand is gekomen door seksueel misbruik. Inzicht in diverse redenen die vrouwen kunnen hebben voor het afbreken van een zwangerschap, benadrukt nogmaals dat abortus een

persoonlijke kwestie is. Dit onderstreept het belang van een genuanceerde benadering en een breder begrip van de factoren die de keuzes van vrouwen en de publieke opinie kunnen beïnvloeden.

1.2. Bestaande inzichten

In 1911 werd abortus verboden in Nederland. Hierdoor was het voor ongewenst zwangere vrouwen niet mogelijk om op legale wijze een abortus te laten uitvoeren. Desondanks betekende dit niet dat abortus niet voorkwam. Sommige huisartsen voerden in het geheim abortussen uit. In andere gevallen zochten vrouwen hun toevlucht tot illegale abortus of probeerden ze zelfgekozen methoden, zoals het gebruik van breinaalden (Van Swinderen, 2023). In 1984 is in Nederland de Wet afbreking Zwangerschap ingevoerd. De wet probeert een balans te vinden tussen twee waarden: de bescherming van ongeboren menselijk leven en het recht van vrouwen op hulp bij ongewenste zwangerschap (Visser et al., 2005). Op het moment van invoering kon een baby bij een geboorte vanaf 26 weken overleven. De grens voor abortus is destijds op 24 weken gezet. Door betere behandelingsmogelijkheden kunnen baby's nu vanaf 24 weken overleven. Hoewel een baby nu eerder levensvatbaar is, is de abortusgrens niet omlaag gegaan. Nederland is het enige land in de Europese Unie waar abortus tot 24 weken mag worden uitgevoerd. In andere landen ligt de grens vaak op twaalf weken (Need et al., 2006). Er is geen duidelijke trend in het aantal zwangerschapsafbrekingen in Nederland (IGJ, 2022). Sinds het jaar 2000 lag het totale aantal zwangerschapsafbrekingen rond de 33.000 per jaar. Vanaf 2008 daalde dit jaarlijks tot ongeveer 30.000 in 2016. In 2022 steeg daarentegen het aantal zwangerschapsafbrekingen.

Hoewel het aantal zwangerschapsafbrekingen vanaf 2008 afnam, is de Nederlandse bevolking tussen 2008 en 2017 positiever gaan denken over het rechtvaardigen van abortus (Van der Vlucht, 2022). Rechtvaardigen verwijst naar het verdedigen of goedpraten van een bepaalde handeling, overtuiging of situatie (Rawls, 2006). Wanneer een individu iets rechtvaardigt, probeert het individu te laten zien dat het gerechtvaardigd is vanuit een moreel of ethisch standpunt. Rechtvaardiging kan gebaseerd zijn op redenering, argumentatie, feiten of ethische principes (Rawls, 2006). Volgens Barkan (2014) is het positiever denken over abortus onder andere te verklaren door de generatievervanging. Dit verwijst naar de geleidelijke vervanging van oudere, meer conservatief denkende generaties in de samenleving door jongere, naar verwachting meer progressieve generaties (Inglehart, 1977; 1997). Volgens het onderzoek

van Barkan (2014) oordelen jongere generaties minder negatief dan oudere generaties, die behoudender en negatiever zijn, in seksueel-ethische kwesties zoals abortus. De tijd waarin een generatie opgroeit, kan dan ook van invloed zijn op de prioriteiten en waarden die men gedurende de rest van het leven hanteert.

De verschuiving naar een meer progressieve bevolking in Nederland is een resultaat van een complex samenspel van verschillende factoren, waaronder de afname van religieuze aanhangers. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) was 58% van de Nederlandse bevolking niet religieus in 2021. Een jaar eerder was dat 55% en in 2010 was dit 45% (CBS, 2022). Vanuit religieus perspectief is het einde van het leven in de handen van God, waarbij mensen niet mogen ingrijpen (De Hart & van Houwelingen, 2018). Dit standpunt wordt vaak geassocieerd met religies zoals het christendom, de islam en het jodendom (Magnan, 2023). Deze religies geloven in een hogere macht en in een goddelijke voorziening. Het is belangrijk om op te merken dat er binnen deze religies verschillende interpretaties bestaan, niet alle individuen zullen de religieuze opvattingen strikt volgen.

Individuele mensen die regelmatig naar de kerk gaan, horen herhaaldelijk dezelfde boodschap over morele oordelen en nemen deze waarden over. Daarnaast ontmoeten zij gelijkgestemde individuen die elkaar versterken in hun morele opvattingen. Vanuit deze visie valt er te verwachten dat religieuze individuen tegen kunstmatige beëindiging van het leven, zoals abortus, zijn. Door de daling in kerkelijkheid zijn er minder kerkleden in jongere generaties dan in de oudere generaties (De Hart & van Houwelingen, 2018). Met name jongere generaties zullen zich weinig laten beïnvloeden door de conservatieve morele standpunten van de kerk (De Hart & van Houwelingen, 2018). Hoewel niet-gelovigen over het algemeen positiever tegenover abortus staan, geeft juist deze groep aan dat zij weinig weten over de abortusdiscussie (Horwitz et al., 2022). Het standpunt van niet-gelovigen lijkt eerder gebaseerd te zijn op persoonlijke waarden, ethiek of ideologie in plaats van diepgaande kennis van de kwestie. Met andere woorden, niet-gelovigen kunnen een positieve houding ten opzichte van abortus innemen zonder volledig op de hoogte te zijn van de specifieke details of argumenten die de abortusdiscussie omringen.

Hoewel onderzoeken aantonen dat de generatie waar een individu tot toebehoort een grote rol speelt tijdens het vormen van een mening over abortus (Barkan, 2014; De Hart & van Houwelingen, 2018), is er ook literatuur te vinden die beweert dat er een trendbreuk plaatsvindt

en jongeren kritischer over abortus zijn dan hun ouders (Muis et al., 2019). Onderzoekers van de universiteit van Tilburg bespeuren een ‘nieuw conservatisme’, dat losstaat van religie (Muis et al., 2019). De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat het overgrote deel van de respondenten weinig moeite heeft met de abortuskwestie en dat de acceptatie in het algemeen is toegenomen. Echter, voor het eerst in 40 jaar blijkt dat de jongere generatie minder progressief zijn dan hun voorgangers (Muis et al., 2019). Dit geldt voor Nederlanders die in de jaren '80 en '90 zijn geboren. Uit het onderzoek van Muis en collega's blijkt dat 8,1% van de twintigers en 11,5% van de dertigers van mening zijn dat abortus zelden of nooit te rechtvaardigen is. Bij de vijftigers en zestigers ligt dat percentage iets hoger dan 7% (Muis et al., 2019). De toename van het aantal jongeren dat kritischer is geworden tegenover abortus kan volgens Muis en collega's worden gezien als een uitdrukking van een groeiend verlangen naar autonomie en zelfbeschikking, waarbij individuen steeds meer hun eigen mening vormen en minder afhankelijk zijn van traditionele waarden en normen. De bevindingen over het nieuwe conservatisme van generatie Y, die geboren zijn tussen 1986 en 2000, sluiten aan bij eerdere observaties dat zij een sterkere voorkeur hebben voor traditie dan hun ouders (Muis et al., 2019). Hoewel zij hun houvast niet meer halen uit bijvoorbeeld religie, zoeken zij wel naar houvast (De Hart et al., 2019). Dit vinden ze bijvoorbeeld op het internet. Dit kan tot gevolg hebben dat zij terechtkomen bij conservatieve denkbeelden.

Hoewel de trend in progressiviteit bij generatie Y is gedaald, blijft Nederland op veel vlakken een progressief land (Verbeek-Oudijk et al., 2023). Een belangrijke factor hierin is de stijging in opleidingsniveau (Muis et al., 2019). In 1984, het jaar van legaliseren van abortus, was 12,5% van de Nederlandse bevolking hoogopgeleid. In 2021 lag dit percentage op 35,5% (Van der Mooren & de Vries, 2022). Volgens Kalmijn & Kraaykamp (2007) staan hoogopgeleiden positiever tegenover abortus. Dit kan worden verklaard door de cognitieve vaardigheden die hoogopgeleiden meer bezitten dan laagopgeleiden (Kalmijn & Kraaykamp, 2007). Het beheersen van deze vaardigheden kan ondersteunen bij het begrijpen en analyseren van morele kwesties zoals het rechtvaardigen van abortus.

Volgens Budde en Heichel (2017) valt het positiever denken over abortus ook te verklaren door de verkleining van de genderkloof. De afgelopen jaren hebben er grote veranderingen plaatsgevonden in de positie van mannen en vrouwen in de Nederlandse samenleving. Ten eerste in de arbeidsparticipatie: in 1990 werkten ongeveer 49% van de vrouwen in Nederland, in 2017 is dit gestegen tot 61% (CPB, 2018). Deze percentages omvatten vrouwen tussen de 15

en 65 jaar die minstens twaalf uur per week werken. Ten tweede is het aantal vrouwen dat actief is in de politiek toegenomen. In 1990 was 24% van de leden in de Tweede Kamer vrouwelijk, in 2017 was dit toegenomen tot 36% (Parlementaire monitor, z.d.).

Toen de genderkloof groter was dan nu, werd abortus gezien als taboeonderwerp en een schande voor vrouwen. Mannen daarentegen hadden persoonlijk minder te maken met abortus en waren vaak afwezig in het debat. In de afgelopen decennia hebben vrouwen zich verenigd en hebben ze gestreden voor hun recht op reproductieve vrijheid (De Vries, 2006). Vrouwen hebben nu de vrijheid om hun eigen keuzes te maken met betrekking tot hun lichaam en hun toekomst. Ook is er meer erkenning gekomen voor de rol van mannen in het debat over abortus. Mannen worden nu vaker betrokken bij de discussie en hun stem wordt meer gehoord. Er is meer aandacht voor de verantwoordelijkheid van mannen bij ongeplande zwangerschap en de noodzaak van mannen om betrokken te zijn bij abortus (Budde & Heichel, 2017). Hoewel er gepleit wordt voor meer inclusiviteit waarbij alle perspectieven en standpunten worden gehoord, ongeacht het geslacht, klinken er ook tegengeluiden. Sommige feministen stellen dat mannen niet het recht hebben om zich uit te spreken over abortus omdat zij niet het risico lopen om zwanger te worden (Jarman, 2015).

Hoewel abortus in Nederland gelegaliseerd is en er wetten zijn die de bescherming van ongeboren menselijk leven en het recht van vrouwen op hulp bij ongewenste zwangerschap proberen te balanceren, zijn er nog steeds verschillende meningen en opvattingen over dit onderwerp. Wat nog niet bekend is, is hoe de houding ten opzichte van abortus zich verder zal ontwikkelen, met name onder jongere generaties. Hoewel er aanwijzingen zijn dat jongere generaties progressiever zijn geworden in hun opvattingen over abortus, zijn er ook studies die wijzen op een mogelijke trendbreuk waarbij jongeren kritischer zijn over abortus dan hun ouders. Het is belangrijk om meer inzicht te krijgen in de factoren die bijdragen aan deze veranderingen in de publieke opinie, waaronder verschuivingen in generaties, ontkerkelijking en de mate van autonomie. Autonomie kan worden gedefinieerd als het vermogen om zelfstandig keuzes te maken en acties te ondernemen op basis van eigen overtuigingen en waarden, zonder externe beïnvloeding of dwang (Beachcamp & Childress, 2013). Generatievervanging en gendergelijkheid zijn twee factoren die de mate van autonomie van individuen kunnen vergroten. Jongere generaties groeien vaak op in een meer geëmancipeerde samenleving dan oudere generaties. Dit kan leiden tot een grotere mate van autonomie bij jongere individuen, omdat ze meer blootgesteld zijn aan verschillende perspectieven en ideeën die hun zelfbeschikking bevorderen (Melendro et al., 2020). Een hogere mate van

gendergelijkheid betekent dat vrouwen meer autonomie hebben over hun eigen lichaam en over reproductieve beslissingen. Dit kan leiden tot een grotere mate van tolerantie ten opzichte van abortus, omdat vrouwen in staat zijn om hun eigen beslissingen te nemen over hun lichaam en hun toekomst.

1.3. Probleemstelling

Op basis van het voorgaande luidt de centrale onderzoeksvraag in dit onderzoek:

“Wat is de invloed van autonomie en ontkerkelijking van de Nederlandse bevolking op het rechtvaardigen van abortus, en verschillen generaties hierin?”

1.4. Maatschappelijke relevantie

Een onderzoek naar het rechtvaardigen van abortus in Nederland is maatschappelijk relevant om verschillende redenen.

Ten eerste is het maatschappelijk relevant omdat het onderzoek bij kan dragen aan een beter begrip van de behoeften en standpunten van de Nederlandse bevolking over abortus. Abortus is een onderwerp dat diep geworteld is in de sociale en culturele opvattingen van een individu (NPV, z.d.). Dit scriptieonderzoek kan bijdragen aan een meer inclusieve en respectvolle discussie over het onderwerp.

Ten tweede is het maatschappelijk relevant doordat het verstrekken van onderzoeksresultaten beleidsmakers kan voorzien van gegevens en inzichten die nodig zijn om weloverwogen beslissingen te nemen met betrekking tot beleidsmaatregelen over abortus. Meer kennis over de behoeften en standpunten over abortus kan helpen bij het vormgeven van wetgeving en beleid dat zowel recht doet aan de belangen van vrouwen als aan andere relevante overwegingen.

Ten derde heeft de abortusdiscussie betrekking op de menselijke autonomie en keuzevrijheid (NPV, z.d.). Abortus gaat over het recht van een vrouw om te beslissen over haar eigen lichaam en reproductieve gezondheid. De kennis die dit scriptieonderzoek beoogt te vergaren kan bijdragen aan het beoordelen over de mate waarin dit recht moet worden beschermd en welke beperkingen of voorwaarden gerechtvaardigd zijn.

Kortom, dit scriptieonderzoek naar het rechtvaardigen van abortus in Nederland is maatschappelijk relevant omdat het de fundamentele kwesties van culturele waarden,

wetgeving en individuele rechten raakt. Het kan bijdragen aan een beter begrip van het onderwerp en respectvolle discussies bevorderen.

1.5. Sociologische relevantie

Sociologie is de wetenschap waarin menselijk gedrag verklaard wordt vanuit de inbedding in de samenleving en kenmerken van de samenleving verklaard worden vanuit het gedrag van haar individuen (De Graaf & Wiertz, 2019). Een belangrijke hoofdvraag van de sociologie gaat over het rationaliseringsvraagstuk. Rationalisering betreft de mate waarin samenlevingen zich ontwikkelen. Het Nederlandse abortusbeleid is gebaseerd op rationalisering en het minimaliseren van schade. Dit betekent dat abortus wordt gezien als een medische ingreep die in bepaalde omstandigheden gerechtvaardigd kan worden (Visser et al., 2005). Er wordt veel nadruk gelegd op informatievoorziening. Hierdoor kunnen vrouwen weloverwogen beslissingen nemen. De sociologische relevantie van de bovenstaande probleemstelling is dat het onderzoek inzicht biedt in hoe veranderende normen en waarden rond autonomie en ontkerkelijking hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de sociale en politieke omgeving waarin abortus nu plaatsvindt. Daarnaast kan het onderzoek bijdragen om te begrijpen hoe deze veranderingen in de toekomst kunnen blijven bijdragen aan de acceptatie en legitimiteit van abortus als een individuele keuze en recht.

Het als socioloog bestuderen van abortus is niet alleen als individueel vraagstuk interessant, maar ook als sociale kwestie die zich afspeelt op verschillende niveaus in de samenleving. Het is een sociaal vraagstuk omdat het niet alleen gaat om individuele keuzes van vrouwen en hun partners, maar ook om wetgeving, beleid en toegang tot de gezondheidszorg. Daarnaast is abortus ook een kwestie van persoonlijke overtuigingen en waarden die verschillende sociale en culturele aspecten van de samenleving raken. De verschillende opvattingen over het beperken of juist beschermen van het recht op abortus kan leiden tot conflicten en debatten op lokaal, nationaal en internationaal niveau.

Concluderend is dit scriptieonderzoek van sociologische relevantie omdat het niet alleen inzicht geeft in menselijk gedrag en de daar bijbehorende individuele keuzes, maar tevens dieper ingaat in diverse sociale en culturele aspecten in de samenleving die van invloed zijn op de opinie over het rechtvaardigen van abortus.

1.6. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zal de probleemstelling verder theoretisch worden uitgewerkt en zullen de daaruit voortvloeiende hypothesen geformuleerd worden. Hoofdstuk 3 richt zich op de uitvoering van het onderzoek. De resultaten zullen gepresenteerd worden in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 komen de discussie en conclusie van het onderzoek aan bod, samen met aanbevelingen voor het beleid en de praktijk.

2. Theoretisch kader

2.1. Introductie

In dit hoofdstuk zal de onderzoeksvraag theoretisch nader worden uitgewerkt tot toetsbare hypothesen. Centraal staat de vraag onder welke omstandigheden de Nederlandse bevolking meer geneigd is om abortus te rechtvaardigen. Eerst zullen ontwikkelingen op het gebied van autonomie worden toegelicht. Daaropvolgend wordt de trend van ontkerkelijking behandeld. Dit wordt onder andere gedaan aan de hand van de secularisatietheorie en de sociale netwerktheorie.

2.2. Autonomie

In de kern draait het abortusdebat om de vraag of abortus moreel verantwoord is en of vrouwen zelf de zeggenschap hebben over hun lichaam en de keuzes die ze maken (Denbow, 2014). De mate van autonomie speelt dus een grote rol in het abortusdebat. Autonomie kan worden gedefinieerd als het vermogen om zelfstandig keuzes te maken en acties te ondernemen op basis van eigen overtuigingen en waarden, zonder externe beïnvloeding of dwang (Beauchamp & Childress, 2013). De laatste eeuw hebben zich ontwikkelingen voorgedaan die hebben bijgedragen aan de groei van individuele autonomie. Belangrijke ontwikkelingen, zoals de ontzuiling, de tweede feministische golf, het legaliseren van abortus, de individualisering en de toegenomen autonomie in de gezondheidszorg, beïnvloeden mogelijk de mate van het rechtvaardigen van abortus.

Ontzuiling

Een belangrijke ontwikkeling waardoor de autonomie van de Nederlandse bevolking is toegenomen is de ontzuiling. Gedurende de 20^e eeuw werd de Nederlandse samenleving gekenmerkt door een sterke verzuiling. Dit betekent dat de maatschappij was opgedeeld op basis van religieuze overtuigingen en/of opvattingen (Parlement.com, z.d.). De samenleving was verdeeld in vier hoofdzuilen: de katholieke zuil, de protestants-christelijke zuil, de socialistische zuil en de neutrale of liberale zuil. Kort samengevat kenmerkte de katholieke zuil zich door een goed georganiseerde structuur en instellingen die nauw verbonden waren met de kerk, terwijl de protestants-christelijke zuil bekend stond om haar maatschappelijke betrokkenheid en stimulering van actieve deelname aan de samenleving (Hellemans, 2015). De socialistische zuil streefde naar staatseigendom van belangrijke organisaties en benadrukte gelijkheid in de samenleving. De liberale zuil daarentegen plaatste het individu centraal en

streefde naar maximale vrijheid met minimale staatsinvloed (Hellemans, 2015). Elke zuil had zijn eigen politieke partijen, vakbonden, scholen, sociale voorzieningen, kranten en leiders.

Tijdens de bezetting door Duitsland in de Tweede Wereldoorlog werden de zuilen naar de achtergrond gedrukt. Door de Duitse bezetting ontstond er een verlangen naar nationale eenheid. Echter, na de oorlog werden de traditionele zuilen hersteld. Er waren wel pogingen om de verzuiling te doorbreken, zoals de oprichting van de Nederlandse Volksbeweging en de Partij van de Arbeid, waarvan sociaal-democraten, katholieken en protestanten lid waren (Parlement.com, z.d.). Deze poging tot doorbraak werd gedwarsboemd doordat de katholieke kerk en politieke leiders van zowel de katholieke als protestantse zuilen zich hiertegen verzetten en vasthielden aan hun eigen partijen. Pas in het midden van de jaren '60 werden de scheidslijnen tussen de zuilen minder scherp en begon de ontzuiling (Hellemans, 2015). De groeiende welvaart zorgde ervoor dat individuele zelfontplooiing belangrijker werd dan het voldoen aan de verwachtingen van de zuil (Verbrugge, 2021). Bovendien ontstonden er jeugdculturen die zich afzetten tegen de oudere generatie (Verbrugge, 2021). Dit leidde ertoe dat steeds meer individuen zich niet meer identificeerden met een specifieke zuil, wat resulteerde in een aanzienlijk verlies van aanhang voor de confessionele partijen. De ontzuiling gaf individuen meer autonomie en keuzevrijheid in hun politieke en religieuze overtuigingen. Dit resulteerde tot een grotere openheid ten opzichte van onderwerpen die voorheen als controversieel werden beschouwd, zoals abortus. Tegen het eind van de jaren '60 ontstond er een maatschappelijk debat rondom abortus (Denbow, 2014). Verschillende ziekenhuizen stelden abortuscommissies in om te beslissen of een abortus eventueel uitgevoerd kon worden. Enige tijd later openden de eerste illegale abortusklinieken hun deuren, waarbij de autoriteiten niet ingrepen (Historiek, 2021). Het was duidelijk dat er een abortuswetgeving zou komen, de vraag was alleen wanneer deze zou worden ingevoerd.

Tweede feministische golf

Een andere ontwikkeling die voor meer autonomie heeft gezorgd is de tweede feministische golf in de jaren '60 en '70. Tijdens de eerste feministische golf tussen 1870 en 1920 streeden verschillende vrouwenorganisaties voor meer vrouwenemancipatie (De Vries, 2006). De activiteiten waren met name gericht op het verkrijgen van vrouwenkiesrecht en toelating tot universitair onderwijs (De Vries, 2006). De tweede feministische golf was daarentegen gericht op de afschaffing van wettelijke discriminatie van vrouwen, waaronder ongelijke lonen voor gelijk werk tussen mannen en vrouwen (Patel & Johns, 2009). Aan het

begin van de tweede feministische golf had slechts 16% van de vrouwen een betaalde baan (CPB, 2018). Daarnaast streden vrouwenorganisaties voor kinderopvangvoorzieningen en voor keuzevrijheid bij abortus. Tijdens de jaren '60 zagen huisartsen steeds vaker vrouwen op hun spreekuur die een ongewenste zwangerschap wilden beëindigen. Deze toename was het gevolg van de seksuele revolutie en de meer liberale seksuele normen die deels ontstonden door de introductie van de anticonceptiepil in 1962 (De Vries, 2006). De acceptatie van anticonceptie verspreidde zich snel in de samenleving. Na de eerste helft van de jaren '60 werd de anticonceptiepil vrijwel algemeen geaccepteerd (Van Swinderen, z.d.). Met de toenemende beschikbaarheid en acceptatie van anticonceptie veranderden ook de maatschappelijke normen ten aanzien van geboortebeperking. Het gebruik van anticonceptie werd steeds meer gezien als een aanvaardbare en verantwoorde keuze binnen relaties en gezinnen (Van Swinderen, z.d.). Dit zorgde ervoor dat geboortebeperking niet langer werd gezien als een opstap tot abortus. De beschikbaarheid van de anticonceptiepil gaf vrouwen meer vrijheid om hun eigen leven vorm te geven, hierdoor kon het onderwerp abortus langzaam uit de taboesfeer worden gehaald. Echter, het taboe was niet zomaar verdwenen. Ondanks grotere tolerantie in progressieve kringen was zwanger worden zonder getrouwd te zijn nog steeds een schande.

Kortom, de tweede feministische golf resulteerde in meer gelijke rechten en kansen voor vrouwen, waardoor zij meer autonomie kregen op het gebied van werk en gezinsplanning (Patel & Johns, 2009).

Legaliseren van abortus

In 1970 diende de PvdA een wetsvoorstel in waarbij abortus uit het Wetboek van Strafrecht moest worden gehaald als misdrijf naar het leven. Hoewel ze de publieke opinie aan hun kant hadden, leek het de politiek niet haalbaar om de wet door te voeren (Van Swinderen, z.d.). Na het eerste wetsvoorstel in 1970 werden nog drie initiatiefwetten voor abortuswetgeving verworpen. Uiteindelijk werd op 18 december 1980 een wetsontwerp aangenomen door de Tweede Kamer en later ook door de Eerste Kamer (Van der Vlucht, 2022). Het wetsvoorstel werd met 76 stemmen voor en 74 stemmen tegen aangenomen in de Tweede Kamer, binnen de Eerste Kamer won het wetsvoorstel met één stem meer (Van Swinderen, z.d.). Hoewel abortus in het Wetboek van Strafrecht bleef staan, zou het niet worden vervolgd als het werd uitgevoerd in een kliniek of ziekenhuis met een vergunning. Vrouwen hoefden geen reden op te geven voor abortus. Er werd een verplichte bedenktijd van vijf dagen ingevoerd en vrouwen moesten altijd eerst overleggen met een arts, zaken waarop zowel politieke als maatschappelijke organisaties kritiek hadden (Van der Vlucht, 2022). Volgens deze organisaties

werd hierdoor abortus bemoeilijkt en beperkte het de keuze van vrouwen. Ze beweerden dat vrouwen het beste in staat zijn om beslissingen te nemen over hun eigen lichaam en gezondheid, en dat deze maatregelen een inbreuk vormen op hun autonomie. Meerdere demonstraties werden georganiseerd tegen het wetsvoorstel. Er werd gepleit voor het recht van vrouwen om zelf te beslissen over abortus en voor het verwijderen van abortus uit het Wetboek van Strafrecht.

Op 1 november 1984 trad de Wet afbreking Zwangerschap in werking. Hiermee werd een langdurige strijd over het legaliseren van abortus in Nederland afgesloten. Abortus bleef nog steeds in het Wetboek van Strafrecht staan, maar vanaf dat moment kon een zwangerschap tot 24 weken legaal worden afgebroken in een gespecialiseerde kliniek of ziekenhuis (Van der Vlucht, 2022). Door de Wet afbreking Zwangerschap kregen vrouwen meer autonomie over hun lichaam en eigen keuzes. Vanaf 1 januari 2023 is ook de verplichte minimale bedenktijd van vijf dagen afgeschaft (Rijksoverheid, 2022). Hoewel er nog steeds een bedenktijd geldt, bepaalt de zwangere vrouw in samenspraak met de arts hoe lang deze bedenktijd moet zijn voordat de abortus kan plaatsvinden.

Individualisering

In de afgelopen decennia heeft Nederland, net zoals dat in veel andere westerse landen het geval was, een proces van individualisering doorgemaakt. Dit betekent dat individuen meer nadruk leggen op eigen behoeften, wensen en doelen en minder gebonden zijn aan traditionele sociale structuren (Van der Vlucht, 2022). De aandacht voor persoonlijke vrijheid is daardoor toegenomen (CBS, 2021). In de jaren '90 was Nederland een land waarin individuen relatief veel persoonlijke vrijheid hadden; dit is afgelopen decennia alleen maar toegenomen. Dit is onder andere te verklaren doordat de overheid veel maatregelen treft om de privacy van burgers te beschermen. Een van deze maatregelen is de invoering van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in 2018 (Van den Berg et al., 2022). Ook is de vrijheid van meningsuiting verder uitgebreid, onder andere door de afschaffing van het verbod op godslastering in 2014. Een andere belangrijke ontwikkeling is de toegenomen politieke participatie van burgers (Van den Berg et al., 2022). In de afgelopen 30 jaar zijn er steeds meer initiatieven genomen om burgers meer te betrekken bij de politiek, zoals het referendum. Hoewel het referendum in 2018 is afgeschaft, heeft deze ontwikkeling wel geleid tot meer betrokkenheid en invloed van burgers op het politieke proces (Verbeek-Oudijk et al., 2023).

Kortom, de vrijheid van burgers op het gebied van privacy, meningsuiting en politieke participatie is sterk gegroeid. Burgers zijn door de toegenomen autonomie steeds meer in staat om zelf invulling te geven aan hun leven en beslissingen.

Autonomie in de gezondheidszorg

In de jaren '60 en '70 ontstond er verzet onder patiënten tegen de dominante macht van de geneeskunde (Formosa, 2013). Filosofen en ethici baseerden het recht op zelfbeschikking van de patiënt op concepten en gedachten die tijdens de Verlichting waren ontwikkeld, met name door filosoof Immanuel Kant (Formosa, 2013). Kant's opvatting over autonomie in de gezondheidszorg benadrukt het belang van respect voor de autonomie van individuen en het verschaffen van informatie zodat het individu in staat is om autonome beslissingen te nemen over de eigen gezondheid (Formosa, 2013). Dit betekent dat de arts niet alleen de kosten en baten van een behandeling moet overwegen, maar ook rekening moet houden met de persoonlijke keuze van de patiënt (Ten Have et al., 2013). Hier is sprake van een paradox: enerzijds moeten artsen respect tonen voor de keuzes van autonome individuen. Anderzijds moeten artsen de gezondheidsdoelen, zoals behoud van leven, bestrijding van ziekte en verlichting van pijn, nastreven (Ten Have et al., 2023). Hierdoor moet de geneeskunde tegenwicht bieden tegen een autonoom individu dat als kritische consument steeds hogere eisen stelt aan de gezondheidszorg (Ten Have et al., 2013). Een autonoom individu kan kiezen voor een behandeling die volledig in overeenstemming is met zijn of haar persoonlijke waarden, maar die niet het meest effectief is in bijvoorbeeld het bevorderen van het behoud van leven.

Concluderend is vast te stellen dat de ontwikkelingen van ontzuiling, de tweede feministische golf en de intreding van de Wet afbreking Zwangerschap vrouwen meer autonomie gaf over hun lichaam en eigen keuzes. Daarnaast heeft het proces van individualisering geleid tot een sterkere autonomie van individuen in Nederland, waardoor zij meer vrijheid hebben om hun leven vorm te geven en beslissingen te nemen. Nederland behoort daardoor tot een van de landen met de hoogste mate van autonomie ter wereld (Vázquez & McMahon, 2020).

Aan de hand van bovenstaande ontwikkelingen op het gebied van autonomie lijkt het aannemelijk dat een grotere mate van autonomie van invloed is op het rechtvaardigen van abortus. Daarom wordt verwacht dat:

H1: *“Naarmate individuen zich meer autonoom voelen, zullen ze abortus meer rechtvaardigen”.*

2.3. Ontkerkelijking

Tijdens het ontzuilingsproces in de jaren '60 baseerden individuen hun keuzes niet langer op de zuil waartoe ze behoorden. De Nederlandse bevolking begon steeds meer vanuit het individu te denken. Dit werd mede veroorzaakt door factoren zoals democratisering en emancipatie (De Hart & van Houwelingen, 2018). Ook de opkomst van de televisie speelde een rol; de televisie gaf een inkijk in andere zuilen en in de rest van de wereld. Daarnaast droegen de groeiende welvaart en de toenemende scholing bij aan de afname van afhankelijkheid van de kerk (De Hart & van Houwelingen, 2018). Dit leidde tot leeglopende kerken. Volgens het CBS was 60% van de Nederlandse bevolking niet gelovig in 2022. Een jaar eerder bedroeg dit percentage 55%, en in 2010 lag dit percentage nog op 45% (CBS, 2022). Met name het aantal katholieken is gedaald. In 2021 was 18% van de Nederlanders lid van de Rooms-Katholieke Kerk, terwijl dit in 2010 nog 27% was. Desondanks blijft het rooms-katholieke geloof de grootste religieuze stroming in Nederland, gevolgd door het protestantisme (CBS, 2022). Het protestantisme neemt minder hard af. In 2021 volgde 14% van de bevolking deze stroming, in 2010 was dit percentage 18%. In de tijdsperiode 2010-2020 bleef het aantal moslims en het aantal individuen dat tot een andere geloofsovertuiging behoort, zoals het jodendom, hindoeïsme en boeddhisme, stabiel (CBS, 2022).

Om de invloed van ontkerkelijking op het rechtvaardigen van abortus beter te begrijpen, worden de secularisatietheorie en de sociale netwerktheorie aangehaald. De secularisatietheorie richt zich op de afname van religieuze invloed en praktijken in de samenleving, wat kan leiden tot veranderingen in ethische opvattingen, waaronder die met betrekking tot abortus. Daarentegen onderzoekt de sociale netwerktheorie hoe individuen worden beïnvloed door de mensen om hen heen, zoals familie, vrienden en gemeenschappen, en hoe deze sociale structuren meningen ten opzichte van abortus kunnen beïnvloeden. Door deze twee theoretische perspectieven samen te brengen, kan een dieper inzicht worden verkregen in de dynamiek tussen secularisatie, sociale relaties en opvattingen over abortus.

Secularisatietheorie

In Nederland wordt de secularisatietheorie veel gebruikt door sociaal-wetenschappers om de ontkerkelijking en afname in religiositeit te verklaren. Secularisatie verwijst naar het proces waarbij het maatschappelijk leven zich steeds meer gescheiden ontwikkelt van de kerk en het geloof. Deze theorie stelt dat modernisering de macht, populariteit en het prestige van religie en religieuze instituties ondermijnt (De Graaf, 2013). Socioloog Max Weber stelde dat de opkomst van de moderne wetenschap de rationaliteit en efficiëntie bevorderen. Volgens Weber was wetenschappelijke rationaliteit gebaseerd op kritisch denken, empirisch onderzoek en systematische methoden. Het was gericht op het begrijpen en verklaren van de wereld op basis van feiten en logische redenering. Het kritisch denken en het stellen van vragen werden essentiële aspecten van de moderne wetenschap en moedigde mensen aan om traditionele religieuze overtuigingen ter discussie te stellen (De Graaf & te Grotenhuis, 2008). Naarmate de samenleving dus moderniseert, neemt de rol van religie af in het leven van individuen. Het opleidingsniveau van de bevolking kan worden gezien als een indicator van modernisering. Echter, er zijn ook landen waar hoogopgeleiden meer religieus betrokken zijn (Voas & McAndrew, 2012). De eerste verklaring voor meer gelovige hoogopgeleiden heeft te maken met culturele invloeden (Hill, 2011). Religie kan diep geworteld zijn in de cultuur. In sommige landen waar religie een belangrijke sociale en culturele rol speelt, hoeft een hoger opleidingsniveau de religieuze betrokkenheid niet te verminderen. Een tweede verklaring heeft betrekking op de sociale context waarin een individu zich bevindt (Hill, 2011). In sommige landen kan het lidmaatschap van religieuze gemeenschappen geassocieerd worden met een hogere sociale status. Hoogopgeleiden kunnen ervoor kiezen om actief deel te nemen aan religieuze activiteiten om te profiteren van de sociale voordelen zoals meer sociale steun.

Sociale netwerktheorie

De sociale netwerktheorie stelt dat individuen binnen sociale netwerken worden beïnvloed door de mensen waarmee ze verbonden zijn, en dat deze verbindingen invloed hebben op hun normen, waarden en gedrag (Erikson, 2013). De sociale netwerktheorie benadrukt dat sociale netwerken bestaan uit sociale banden tussen individuen, zoals vriendschappen, familierelaties, collega's en andere sociale interacties. Georg Simmel was een invloedrijke Duitse socioloog die belangrijke bijdragen heeft geleverd aan verschillende gebieden binnen de sociologie, waaronder de sociale netwerktheorie. Zijn werk op dit gebied richtte zich op de rol van sociale relaties en interacties in het vormen van sociale structuren en individueel gedrag (Erikson, 2013).

Een centraal concept in Simmel's sociale netwerktheorie is de sociale vorm. Simmel stelde dat sociale relaties en netwerken een specifieke vorm aannemen, die patronen van interactie, communicatie en sociale binding tussen individuen bepaalt (Erikson, 2013). Binnen de context van religieuze gemeenschappen kan de regelmatige deelname aan kerkdiensten leiden tot een sterkere sociale vorm, waarbij individuen elkaar regelmatig ontmoeten, interacties hebben en waarden en normen delen (Fuchs, 2009). Deze sociale vorm kan de ontwikkeling van collectieve overtuigingen en opvattingen over kwesties zoals abortus beïnvloeden.

Een ander belangrijk concept in Simmel's sociale netwerktheorie is de dualiteit van bindingen. Simmel beschreef dat sociale bindingen enerzijds mensen kunnen verbinden, maar anderzijds ook een beperking kunnen vormen voor individuele vrijheid en autonomie (Erikson, 2013). Individuen die regelmatig een kerkdienst bijwonen, hebben mogelijk sterkere sociale bindingen binnen hun religieuze gemeenschap. Deze bindingen kunnen een gevoel van saamhorigheid en gedeelde normen en waarden creëren, wat kan leiden tot een negatieve houding ten opzichte van abortus (Fuchs, 2009). Aan de andere kant kan de dualiteit van bindingen ook inhouden dat deze sterke bindingen de individuele vrijheid en autonomie beperken, waardoor afwijkende opvattingen over abortus moeilijker te uiten zijn binnen een religieuze gemeenschap (Fuchs, 2009).

Simmel benadrukte ook het belang van sociale afstand in sociale netwerken. Hij stelde dat de nabijheid of afstand tussen individuen in sociale netwerken van invloed is op de aard van hun interacties en de kwaliteit van hun relaties (Erikson, 2013). Individuen die vaak een kerkdienst bijwonen, hebben waarschijnlijk kortere sociale afstanden tot mede-gelovigen en religieuze autoriteiten dan individuen die niet vaak een kerkdienst bijwonen (Fuchs, 2009). Deze nabijheid kan resulteren in een grotere sociale druk om een negatievere houding tegenover abortus aan te nemen.

Aan de hand van bovenstaande theorieën lijkt het aannemelijk dat het lid zijn van een religieuze groep van invloed is op het rechtvaardigen van abortus. Daarom wordt verwacht dat:

H2: *“Individuen die niet tot een religieuze groep behoren, zullen abortus meer rechtvaardigen dan individuen die wel tot een religieuze groep behoren”*

H3: *“Individuen die niet vaak een kerkdienst bijwonen zullen abortus meer rechtvaardigen dan individuen die vaak een kerkdienst bijwonen”*

2.4. Generaties

De tijd waarin men opgroeit, is vaak bepalend voor de prioriteiten en waarden die men de rest van het leven hanteert en kan dus van invloed zijn op de mate van het rechtvaardigen van abortus (De Hart & van Houwelingen, 2018). De Nederlandse samenleving heeft door de jaren heen grote veranderingen doorgemaakt en dit heeft invloed op de opvattingen van de verschillende generaties die Nederland kent. Socioloog Henk Becker definieert generaties als een groepering van cohorten die wordt gevormd door hun unieke historische positie en gedeelde eigenschappen op zowel individueel als collectief niveau (Becker, 1991).

Naarmate oudere, meer traditionele generaties geleidelijk worden vervangen door jongere generaties die zijn opgegroeid in economische voorspoed en daardoor een minder traditioneel waardepatroon vertonen, verschuift het algemene waardepatroon in de samenleving (Muis et al., 2019). Deze verschuiving wordt door politicoloog Ronald Inglehart (1977) omschreven als een 'stille revolutie' omdat het proces langzaam maar gestaag verloopt. Inglehart legde hierbij de nadruk op twee mechanismen: socialisatie en schaarste. De socialisatie-hypothese stelt dat de economische omstandigheden bepalend zijn voor de waarden die iemand aanhangt (Inglehart, 1977). De schaarste-hypothese stelt dat individuen een hiërarchie volgen, waarbij eerst aan de meest basale behoeften zoals fysieke veiligheid moet worden voldaan (Inglehart, 1977). Pas daarna kunnen andere behoeften, zoals sociale interactie en persoonlijke zelfexpressie, worden vervuld. Deze hiërarchie komt ook naar voren in de behoeftehiërarchie van psycholoog Abraham Maslow (Wiekens, 2020). De piramide van Maslow begint met de fysiologische behoeften. Dit zijn de meest basale behoeften voor overleving, zoals voedsel, water, onderdak en lichamelijke gezondheid (Wiekens, 2020). Deze behoeften moeten worden vervuld voordat andere behoeften kunnen worden nagestreefd. Daarna volgen de veiligheidsbehoeften. Dit omvat de behoefte aan fysieke veiligheid, emotionele veiligheid, stabiliteit en bescherming tegen gevaren (Wiekens, 2020). Mensen streven naar een gevoel van zekerheid en willen zich beschermd en geborgen voelen in hun omgeving. Na de veiligheidsbehoeften volgen de sociale behoeften. Dit zijn de behoeften op het gebied van sociaal contact, liefde, vriendschap en het gevoel om erbij te horen (Wiekens, 2020). Mensen hebben de neiging om relaties aan te gaan en sociale verbindingen te zoeken om zich geaccepteerd en gewaardeerd te voelen. De een na laatste behoefte is de behoefte aan erkenning en waardering. Dit omvat de behoefte aan zelfrespect, erkenning van anderen, status en prestaties (Wiekens, 2020). Mensen streven naar een gevoel van eigenwaarde en willen worden gewaardeerd voor hun prestaties en bijdragen. Zelfactualisatie is het hoogste niveau van de

piramide en omvat de behoefte aan persoonlijke groei, vervulling van potentieel en het bereiken van zelfverwezenlijking (Wiekens, 2020). Het gaat om het streven naar persoonlijke ontwikkeling, creativiteit, autonomie en het vinden van betekenis in het leven.

Er is een indirect verband tussen de piramide van Maslow en het rechtvaardigen van abortus. Individuen die pleiten voor het recht op abortus kunnen betogen dat het de keuzevrijheid en autonomie van individuen ondersteunt, wat kan worden gezien als een aspect van zelfactualisatie. Andere individuen kunnen argumenten baseren op de behoefte aan veiligheid en gezondheid van de moeder, aangezien ongeplande zwangerschap en ongewenste geboorte ernstige gevolgen kunnen hebben voor de fysieke en mentale gezondheid van vrouwen.

Babyboomers

Individuen die tussen 1940 en 1955 zijn geboren vallen onder de ‘Protestgeneratie’ (Becker, 1991). De Protestgeneratie staat ook wel bekend als de babyboomgeneratie. De babyboomers die tijdens of net na de Tweede Wereldoorlog zijn geboren, zijn opgegroeid in een tijd van economische en maatschappelijke verandering. In deze tijd waren behoeften aan fysiologische en veiligheidsbehoeften cruciaal. Daarnaast groeiden de babyboomers op in een tijd waarin religie nog stevig verankerd was in de Nederlandse samenleving. De traditionele kerken, zoals de Rooms-Katholieke Kerk en de Protestantse Kerk speelden een centrale rol in het leven van veel babyboomers. Religie bood houvast en zingeving in een tijd van maatschappelijke veranderingen (Van Houwelingen & de Hart, 2019). Toch begonnen babyboomers in de jaren '60 en '70 kritische vragen te stellen over de gevestigde religieuze instituties, met name vanwege de sociale en politieke onrust die destijds heerste. De babyboomers maakten een cruciale periode mee van sociale verandering en emancipatie (Van den Broek et al., 2010). Ze waren betrokken bij feministische bewegingen en stredden voor vrouwenrechten, waaronder het recht op abortus. Deze generatie pleitte voor meer autonomie en individuele keuzevrijheid, wat leidde tot een sterkere rechtvaardiging van abortus.

Generatie X

Individuen die tussen 1956 en 1970 zijn geboren vallen onder de ‘Verloren Generatie’ (Becker, 1991). Deze generatie staat ook wel bekend als Generatie X. Generatie X heeft de overgang meegemaakt naar een meer welvarende samenleving, maar heeft ook te maken gehad met economische onzekerheid. Voor generatie X liggen de fysiologische en veiligheidsbehoeften vaak binnen handbereik, waardoor ze zich kunnen richten op hogere

behoefden zoals sociale interactie en erkenning. Ze zoeken autonomie en vrijheid in hun leven en hechten waarde aan persoonlijke ontwikkeling en zelfexpressie (Foley & LeFevre, 2000). Generatie X groeide op in een tijd waarin de invloed van religie begon af te nemen. De opkomst van individualisme en de nadruk op persoonlijke vrijheid zijn kenmerkend voor deze generatie (Foley & LeFevre, 2000). Generatie X heeft minder vertrouwen in traditionele autoriteiten, inclusief religieuze instituties (Van Houwelingen & de Hart, 2019). De kerken verliezen geleidelijk aan relevantie in het leven van veel mensen uit deze generatie. Hoewel religie nog steeds een rol speelt, wordt autonomie steeds belangrijker. Generatie X toont ook een evolutie in opvattingen ten opzichte van abortus. De discussie omtrent abortus verschuift van de morele aspecten naar het recht op zelfbeschikking en het belang van vrouwenrechten (Van den Broek et al., 2010).

De Xennials

Individuele die tussen 1971 en 1985 zijn geboren vallen onder de ‘Pragmatische Generatie’ (Becker, 1991). De Pragmatische Generatie staat ook wel bekend als de Xennials. De Xennials zijn opgegroeid in een tijd van technologische vooruitgang en economische welvaart. Hoewel ze de materiële behoeften vaak kunnen vervullen, hebben ze ook te maken gehad met de druk en verwachtingen van de digitale wereld (Katz, 2017). Xennials hebben daarom mogelijk de behoefte aan balans tussen traditionele waarden en nieuwe mogelijkheden. Ze kunnen streven naar erkenning, zelfactualisatie en persoonlijke groei (Katz, 2017). Religie speelt nog steeds een rol, maar de mate van religieuze betrokkenheid is vaak minder sterk dan bij oudere generaties (Van den Broek et al., 2010). Xennials zijn opgegroeid in een tijd waarin er een groeiende sociale discussie over abortus plaatsvond. Autonomie en individuele keuzevrijheid zijn belangrijke waarden voor Xennials, wat kan leiden tot een progressievere houding ten opzichte van abortus in vergelijking met oudere generaties (Patel & Johns, 2009).

Generatie Y

Generatie Y, ook wel bekend als Millennials, zijn geboren tussen 1986 en 2000 (White et al., 2018). Generatie Y is opgegroeid in een tijd van snelle technologische vooruitgang en globalisering. Ze hebben vaak toegang tot overvloedige informatie en zijn gewend aan verandering en diversiteit. Voor generatie Y zijn de basisbehoefden vaak al vervuld, waardoor ze zich kunnen richten op zelfactualisatie en persoonlijke ontwikkeling (White et al., 2018). Ze hechten vaak waarde aan autonomie, flexibiliteit en zingeving in hun leven, zonder zich direct te verbinden aan een georganiseerde religie (Van Houwelingen & de Hart, 2019). Daarnaast

kenmerkt dit tijdperk zich door de vooruitgang op het gebied van gendergelijkheid en individuele vrijheden. Autonomie en zelfbeschikking worden steeds prominenter in de opvattingen over abortus (Van den Broek et al., 2010). Religieuze betrokkenheid neemt af, wat bijdraagt aan een meer progressieve houding ten opzichte van abortus.

Aan de hand van bovenstaande literatuur en theorieën lijkt het aannemelijk dat de generatie waarin een individu is opgegroeid van invloed is op het rechtvaardigen van abortus. Daarom wordt verwacht dat:

H4: *‘Hoe jonger de generatie, hoe sterker het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus’*

H5: *“Hoe jonger de generatie, hoe sterker het verband tussen ontkerkelijking en het rechtvaardigen van abortus”*

2.5. Andere mogelijke invloeden

Het is aannemelijk dat er ook nog andere factoren een rol spelen tijdens het vormen van een mening wat betreft abortus. Om de invloed van deze mogelijke andere factoren zoveel mogelijk te beperken, zal er voor een aantal factoren worden gecontroleerd. Deze zijn onder de verdelen in de politieke voorkeur en opleidingsniveau.

Politieke voorkeur

De politieke voorkeur en ideologieën kunnen de houding ten opzichte van abortus beïnvloeden (Kreitzer, 2015). In de Nederlandse politiek worden doorgaans de termen links en rechts gebruikt. Naast deze indeling worden ook de termen progressief en conservatief gebruikt als aanvulling op links en rechts. Progressieve partijen worden vaak aangeduid als links en conservatieve partijen worden gezien als rechts. Linkse partijen streven naar een grotere betrokkenheid van de overheid in de maatschappij, terwijl rechtse partijen de rol van de overheid juist willen beperken (Parlement.com, z.d.). De linkse partijen leggen de nadruk op individuele vrijheid, zelfbeschikking en gelijkheid. Deze opvattingen kunnen leiden tot het rechtvaardigen van abortus omdat het de individuele vrijheid en daarmee de keuzevrijheid van vrouwen benadrukt. Rechtse partijen leggen de nadruk op traditionele waarden, familie en de bescherming van ongeboren leven. Vanuit dit perspectief wordt abortus vaak gezien als het

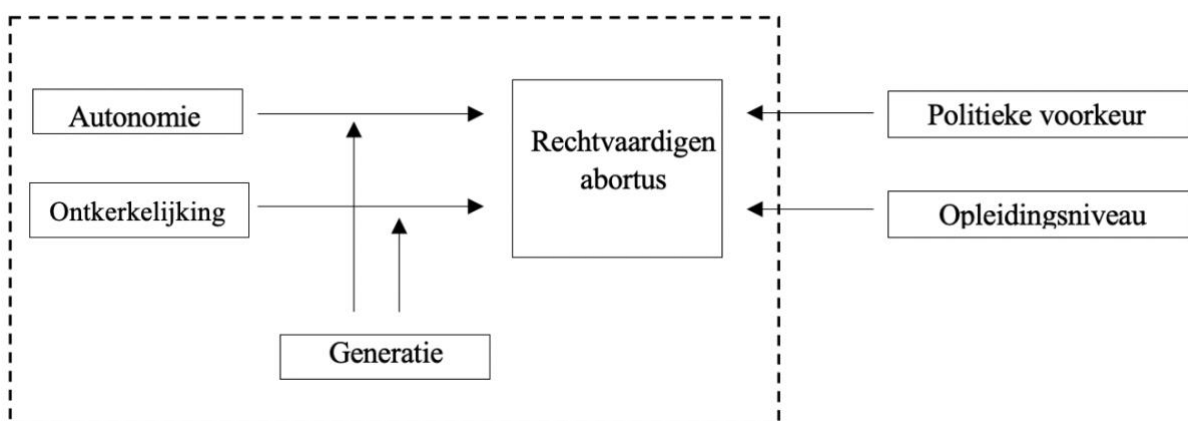
beëindigen van een ongeborn leven en wordt het als moreel onaanvaardbaar beschouwd (Kreitzer, 2015).

Het is belangrijk om op te merken dat deze generalisaties niet voor iedereen gelden en dat individuele opvattingen kunnen variëren. Niet alle progressieve individuen zijn voorstanders van abortus en niet alle conservatieve individuen zijn tegen abortus.

Opleidingsniveau

Uit onderzoek is gebleken dat er een verband bestaat tussen een hoger opleidingsniveau en het hebben van een positievere mening wat betreft abortus (Need et al., 2008). Dit valt te verklaren doordat educatie kritisch denken bevordert en individuen blootstelt aan verschillende standpunten, los van hun eigen mening. Educatie kan op drie manieren invloed uitoefenen op standpunten (Need et al., 2008). Ten eerste kunnen studenten specifieke vakken volgen zoals geschiedenis of maatschappijleer, waarbij aandacht wordt besteed aan individuele vrijheden. Het volgen van deze vakken kan de opvattingen beïnvloeden. Ten tweede kunnen studenten in aanraking komen met opvattingen van individuen met een andere ideologische of culturele achtergrond. Het vergaren van kennis hierover resulteert doorgaans in meer tolerante opvattingen. Ten derde worden studenten beïnvloed door ervaringen buiten het klaslokaal, zoals discussies met medeleerlingen. Samengevat speelt educatie een belangrijke rol bij het vormen van standpunten. Door kritisch denken te bevorderen, blootstellingen aan diverse perspectieven en interactie met anderen, kan een hoger opleidingsniveau bijdragen aan een positievere houding ten opzichte van abortus.

In figuur 1 is het conceptuele model weergegeven.

Figuur 1 Conceptuele model

3. Methoden

3.1. Introductie

Dit hoofdstuk geeft een beschrijving van de uitvoering van het scriptieonderzoek en hoe de gegevens zijn verzameld. Allereerst wordt het onderzoeksdesign in kaart gebracht, waarbij wordt beschreven hoe het onderzoek is opgezet en is uitgevoerd. Daarnaast worden de diverse meetinstrumenten toegelicht. Ten slotte wordt er een overzicht gegeven van de analyse-opzet die zal worden toegepast om de verzamelde gegevens te analyseren.

3.2. Onderzoeksdesign

Dit onderzoek is van kwantitatieve aard. De dataset is afkomstig uit de European Value Study (EVS) uit 2017. De EVS is een groot onderzoeksprogramma naar fundamentele menselijke waarden. De data bieden inzicht in de ideeën, overtuigingen, voorkeuren, houdingen, waarden en meningen van Europeanen. Elke negen jaar worden er opnieuw data verzameld, waardoor het mogelijk is om trends en ontwikkelingen in Europa van de afgelopen 40 jaar te ontdekken. EVS is een van de oudste doorlopende sociale enquêtes in Europa en is inmiddels vijf keer uitgevoerd. Nederland heeft aan alle vijf edities deelgenomen. Het primaire doel van de EVS is het verkrijgen van een dieper inzicht en een beter begrip van de wensen en verlangens van Europeanen. Voor landen met een bevolking van meer dan twee miljoen is de nationale effectieve steekproefomvang vastgesteld op 1200. Landen met een bevolking van minder dan twee miljoen hebben een minimale steekproefomvang van 1000 respondenten (EVS, z.d.). De willekeurige steekproeven zorgen voor een volledige dekking van de doelpopulatie, namelijk personen boven de achttien jaar die in particuliere huishoudens wonen, ongeacht hun nationaliteit of taal. In 2017 hebben in totaal 36 landen deelgenomen aan de EVS. In Nederland zijn er in totaal 2739 respondenten benaderd (EVS, z.d.). Van de oorspronkelijke steekproef vielen 324 respondenten onder non-response, de redenen voor de non-response zijn niet bekend. Bij elf respondenten waren minder dan de helft van de antwoorden geldig, waardoor deze respondenten niet zijn opgenomen in de dataset (EVS, 2022). Uiteindelijk zijn er 2404 Nederlandse respondenten opgenomen in de dataset.

3.3. Procedure

Voor het verzamelen van de gegevens is er een groep mensen geïnterviewd die een representatieve steekproef vormen van de Europese bevolking. Er is een steekproef getrokken op basis van toeval. Dit betekent dat elke persoon in de bevolking een gelijke kans heeft om te

worden geselecteerd voor deelname aan het onderzoek. Deelnemers werden geselecteerd uit verschillende regio's om ervoor te zorgen dat de steekproef een evenredige vertegenwoordiging heeft van stedelijke en landelijke gebieden. De dataverzameling was een combinatie van persoonlijke interviews en enquêtes. In Nederland zijn 686 respondenten benaderd voor een persoonlijk interview en 2053 respondenten voor een enquête (EVS, z.d.). De enquête was in een vorm van zowel een webenquête als via de post. De vragen werden vertaald naar de desbetreffende taal, in dit geval naar het Nederlands. De onderwerpen die aan bod kwamen waren gezin, werk, milieu, levensbeschouwing, politiek, samenleving, religie en nationale identiteit. Deze onderwerpen werden zowel tijdens de persoonlijke interviews als de enquêtes behandeld, maar de formulering van de vragen kon iets verschillen. Bij het persoonlijke interview werd bijvoorbeeld gevraagd: "Wilt u voor elk van de volgende onderwerpen aangeven hoe belangrijk ze zijn in uw leven: godsdienst". Bij een enquête werd deze vraag geformuleerd als: "Hoe belangrijk is dit in uw leven: godsdienst?". Gemiddeld duurde een persoonlijk interview 49 minuten (EVS, z.d.).

3.4. Meetinstrumenten

Gegevens over het *rechtvaardigen van abortus* zijn verzameld aan de hand van de vraag: "Wilt u met behulp van deze kaart voor elke handeling zeggen wat u ervan vindt, of het altijd gerechtvaardigd is, of nooit gerechtvaardigd of iets er tussenin: abortus". De respondenten kon met behulp van een kaart een kruisje zetten bij een getal tussen 1) nooit en 10) altijd. Alle tussenwaarden hebben geen label gekregen. Van de 2404 respondenten waren er 72 met missende waarden. Deze deelnemers zijn uit de dataset verwijderd waardoor er 2332 respondenten overblijven.

De mate van *autonomie* is in kaart gebracht door middel van de vraag: "Wilt u een cijfer van de schaal noemen om mee aan te geven in hoeverre u zelf vindt dat u zelf helemaal kunt uitmaken en regelen hoe uw leven verloopt?". De respondent kon in een 10-punts schaal een kruisje zetten bij een getal tussen 1) helemaal niet en 10) in hoge mate. Van de 2332 respondenten, waren er 21 respondenten met missende waarden. Deze deelnemers zijn verwijderd, waardoor er 2311 respondenten overblijven.

Om te achterhalen in welke mate *ontkerkelijking* belangrijk is in het leven is de volgende vraag gesteld: "Wilt u voor elk van de volgende onderwerpen aangeven hoe belangrijk ze zijn

in uw leven: godsdienst”. Hierbij kon de respondent antwoorden 1) zeer belangrijk, 2) tamelijk belangrijk, 3) niet belangrijk en 4) helemaal niet belangrijk. Een hogere score geeft een hogere mate van ontkerkelijking weer. Deze variabele telt vijf missende waarden, hierdoor blijven er nog 2306 respondenten over in de dataset. Om te achterhalen of individuen die vaak een kerkdienst bijwonen abortus minder rechtvaardigen in vergelijking met individuen die niet vaak een kerkdienst bijwonen is de volgende vraag gesteld: “Gelegenheden als huwelijk, begrafenis en doop niet meegerekend, hoe vaak woont u dan een godsdienstoefening bij?”. De antwoordmogelijkheden waren 1) méér dan eens per week tot 7) nooit, praktisch nooit. Ook hier geeft een hogere score een hogere mate van ontkerkelijking weer. Van de 2306 respondenten zijn er zes respondenten met missende waarden. Na het verwijderen van deze respondenten blijven er nog 2300 respondenten over.

Aan de hand van de vraag: “Wat is uw geboortejaar” is de leeftijd en ook de *generatie* te achterhalen. In dit scriptieonderzoek wordt er op basis van leeftijd onderscheid gemaakt tussen verschillende generaties. De verschillende generaties en de daar bijbehorende geboortejaren zijn terug te vinden in tabel 1. Er is voor gekozen om de stille generatie, die zijn geboren tussen 1925 en 1940, niet mee te nemen in het onderzoek omdat deze generatie ondervertegenwoordigd is in de steekproef. In totaal zijn er 143 respondenten die onder de stille generatie vallen. De oudste deelnemer van de EVS is 80 jaar, dit betekent dat deze generatie pas wordt vertegenwoordigd vanaf een geboortejaar van 1937. Ook generatie Z, de generatie na generatie Y, is uitgesloten voor dit scriptieonderzoek. De reden hiervoor is dat de minimumleeftijd om mee te doen aan de EVS achttien jaar is. Generatie Z was op het meetmoment te jong om te participeren aan de EVS. De maximumleeftijd van dit scriptieonderzoek is 77 jaar omdat de babyboomers rond de 77 jaar waren in het meetjaar. Na het verwijderen van de individuen die ouder zijn dan 77 jaar blijven er nog 2157 respondenten over. Er zijn geen missende waarden bij deze vraag.

Tabel 1 Verschillende generaties

Babyboomers	Geboren tussen 1940 en 1955	Referentiegroep
Generatie X	Geboren tussen 1956 en 1970	Dummy 1
Xennials	Geboren tussen 1971 en 1985	Dummy 2
Generatie Y	Geboren tussen 1986 en 2000	Dummy 3

Opleidingsniveau is gemeten door de vraag: “Wat is het hoogste opleidingsniveau dat u voltooid heeft?”. Hierbij zijn er negen antwoordmogelijkheden: 0) lager dan de basisschool, 1) basisschool, 2) onderbouw middelbare school, 3) bovenbouw middelbare school, 4) middelbaar beroepsonderwijs, 5) verkort programma derdegraads onderwijs, 6) bachelor of gelijkwaardig, 7) master of gelijkwaardig en 8) doctoraal of gelijkwaardig. Voor het overzicht is deze variabele opnieuw gecodeerd als: 1) laag, 2) middelbaar en 3) hoog. Onder laag onderwijsniveau vallen de antwoordmogelijkheden lager dan de basisschool, basisschool en onderbouw middelbare school. Onder middelbaar onderwijsniveau vallen bovenbouw middelbare school en middelbaar beroepsonderwijs. Onder hoog onderwijsniveau vallen de antwoordmogelijkheden verkort programma derdegraads onderwijs, bachelor of gelijkwaardig, master of gelijkwaardig en doctoraal of gelijkwaardig. Van de 2157 respondenten waren er 20 individuen met missende waarden. Na het verwijderen van deze individuen blijven er 2137 respondenten over.

De *politieke voorkeur* is gemeten door de vraag: “In politieke zaken wordt vaak van politiek links en rechts gesproken. Waar op de schaal zou u uw eigen politieke ideeën plaatsen?”. De respondent kon een kruisje zetten bij een getal tussen 1) links en 10) rechts. De score twee tot en met negen hebben geen label gekregen. Van de 2137 respondenten waren er 170 respondenten met missende waarden. Hierdoor blijven er in de uiteindelijke dataset 1967 respondenten over.

De definitieve dataset bestaat voor 48,8% uit mannen en voor 51,2% uit vrouwen. In totaal zijn er 605 (30,8%) respondenten via de CAPI-methode (Computer Assisted Personal Interview) ondervraagd en 1362 (69,2%) via de CAWI-methode (Computer Assisted Web Interview, oftewel webenquête).

3.5. Analyse-opzet

Met behulp van een multi-pele regressie worden de hypothesen getoetst. Dit regressiemodel geeft de conditionele verdeling van het rechtvaardigen van abortus (y) gegeven de mate van autonomie (x_1), ontkerkelijking (x_2 en x_3) en de moderator generatie (d_1 , d_2 en d_3). Een moderatie-analyse onderzoekt of de samenhang tussen twee variabelen wordt beïnvloed door een derde variabele (Agresti, 2018). Belangrijk om te vermelden is dat de variabelen autonomie en ontkerkelijking worden gecentreerd. Bij centreren wordt het gemiddelde van alle observaties van alle individuele waarden afgetrokken. Dit betekent dat de score nul gelijk staat aan het

gemiddelde (Agresti, 2018). Centrerend voorkomt multicollineariteit in de interactie-effecten en maakt de resultaten beter interpreteerbaar. Daarnaast worden er interactietermen toegevoegd. De interactietermen bestaan uit de gecentreerde variabelen autonomie en ontkerkelijkheid maal de dummy's generaties. Daarnaast zijn er twee controlevariabelen. De controlevariabelen zijn opleidingsniveau ($c1$) en politieke voorkeur ($c2$). Dit betekent dat er gecontroleerd wordt voor de invloed van opleidingsniveau en politieke voorkeur.

Er zullen in totaal vier analyses worden uitgevoerd.

1. De eerste analyse bestaat uit vier modellen. In het eerste model wordt de mate van het rechtvaardigen van abortus voorspeld vanuit de controlevariabelen opleidingsniveau ($c1$) en politieke voorkeur ($c2$). In het tweede model wordt hier de mate van autonomie ($x1$) aan toegevoegd. Vervolgens worden de drie generatie-dummy's ($d1$, $d2$ en $d3$) toegevoegd aan het model. Tot slot komen de interactie-effecten in het model, deze bestaan uit de variabele autonomie vermenigvuldigd met de dummy's ($x1*d1$, $x1*d2$ en $x1*d3$).
2. De tweede analyse bestaat ook uit vier modellen. In het eerste model wordt de mate van het rechtvaardigen van abortus voorspeld vanuit de controlevariabelen opleidingsniveau ($c1$) en politieke voorkeur ($c2$). In het tweede model wordt hier de mate van betrokkenheid bij een godsdienst ($x2$) aan toegevoegd. Vervolgens worden de drie generatie-dummy's ($d1$, $d2$ en $d3$) toegevoegd aan het model. Tot slot komen de interactie-effecten in het model, deze bestaan uit de variabele godsdienst vermenigvuldigd met de dummy's ($x2*d1$, $x2*d2$ en $x2*d3$).
3. De derde analyse bestaat ook uit vier modellen. In het eerste model wordt de mate van het rechtvaardigen van abortus voorspeld vanuit de controlevariabelen opleidingsniveau ($c1$) en politieke voorkeur ($c2$). In het tweede model wordt hier het aantal bijgewoonde kerkdiensten ($x3$) aan toegevoegd. Vervolgens worden de drie generatie-dummy's ($d1$, $d2$ en $d3$) toegevoegd aan het model. Tot slot komen de interactie-effecten in het model, deze bestaan uit de variabele kerkdienst vermenigvuldigd met de dummy's ($x3*d1$, $x3*d2$ en $x3*d3$).
4. De vierde analyse bestaat ook uit vier modellen. In het eerste model wordt de mate van het rechtvaardigen van abortus voorspeld vanuit de controlevariabelen opleidingsniveau ($c1$) en politieke voorkeur ($c2$). In het tweede model worden hier de mate van autonomie ($x1$) en de twee variabelen om ontkerkelijkheid te meten ($x2$ en $x3$) aan toegevoegd.

Vervolgens worden de drie generatie-dummy's ($d1$, $d2$ en $d3$) toegevoegd aan het model. In het vierde model worden de interactie-effecten toegevoegd ($x1*d1$, $x1*d2$, $x1*d3$; $x2*d1$, $x2*d2$ en $x2*d3$ en $x3*d1$, $x3*d2$ en $x3*d3$).

4. Resultaten

4.1. Introductie

Dit hoofdstuk beschrijft de toetsing van de hypothesen en de resultaten. Eerst komt de verdeling van de variabelen aan bod. Vervolgens wordt er gekeken naar de onderlinge samenhang tussen de verschillende variabelen. Daarna wordt er een hoofd- en moderatieanalyse uitgevoerd door middel van een lineaire regressieanalyse, waarbij per hypothese een conclusie wordt getrokken.

4.2. Beschrijvende analyse

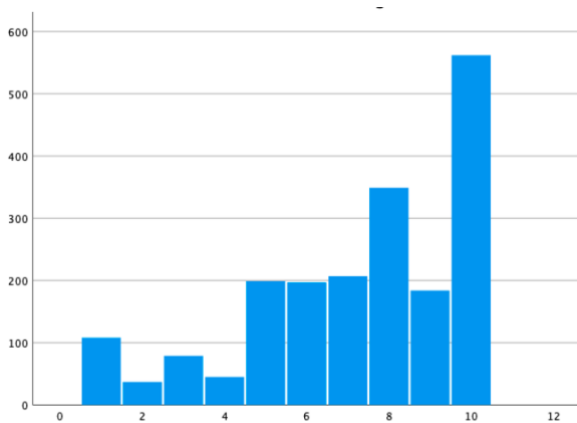
In tabel 2 zijn de beschrijvende statistieken van de verschillende variabelen weergegeven. Dit geeft een beeld hoe de variabelen zijn verdeeld en of er bijzonderheden opvallen.

Tabel 2 Beschrijving van de in de analyse opgenomen variabelen: gemiddelde, standaarddeviatie, minimum en maximum ($N=1967$)

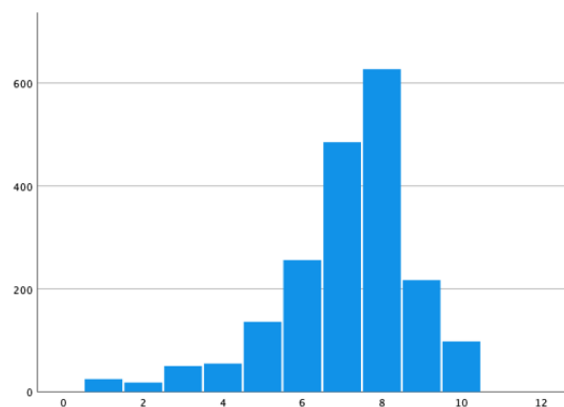
Variabele	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min	Max
Rechtvaardigen abortus 1=nooit, 10=altijd	1967	7,27	2,62	1,00	10,00
Autonomie 1=helemaal niet, 10=in hoge mate	1967	7,11	1,72	1,00	10,00
Ontkerkelijk: godsdienst 1=zeer belangrijk, 4=helemaal niet belangrijk	1967	2,95	0,99	1,00	4,00
Ontkerkelijk: kerkdienst 1=meer dan eens per week, 7=praktisch nooit	1967	5,72	1,83	1,00	7,00
Generatie					
<i>Babyboomers (1940-1955)</i>	693	35,2%			
<i>Generatie X (1956-1970)</i>	533	27,1%			
<i>Xennials (1971-1985)</i>	439	22,3%			
<i>Generatie Y (1986-2000)</i>	302	15,4%			
Opleidingsniveau				1,00	3,00
<i>Laag</i>	526	26,7%			
<i>Middel</i>	546	27,8%			
<i>Hoog</i>	895	45,5%			
Politieke voorkeur 1=links, 10=rechts	1967	5,42	2,16	1,00	10,00

De respondenten beoordelen het rechtvaardigen van abortus met een gemiddelde score van 7,27 op een tienpuntschaal. Deze schaal heeft een brede verdeling, variërend van ‘nooit’ tot ‘altijd’

en alles daartussenin. De scores tussen twee en negen hebben geen label gekregen. Gezien het feit dat het gemiddelde ruim boven het midden van de schaal ligt ($M= 7,27$), wordt ervan uitgegaan dat de respondenten over het algemeen een tamelijk positieve mening hebben over het rechtvaardigen van abortus. Een opvallend aspect is de relatief hoge standaarddeviatie binnen deze schaal ($SD= 2,62$). Dit duidt op een aanzienlijke spreiding van meningen en afwijking van het gemiddelde. De variabele is daarom nader bekeken. In figuur 2 is de verdeling van de variabele rechtvaardigen van abortus te zien. Het histogram laat zien dat veel respondenten abortus altijd rechtvaardigen.

Figuur 2 Histogram rechtvaardigen van abortus

Figuur 3 Histogram mate van autonomie

Wat betreft autonomie zijn de respondenten van mening dat ze zelf kunnen uitmaken en regelen hoe het leven verloopt ($M= 7,11$). De spreiding rond het gemiddelde is klein ($SD= 1,72$). Dit duidt erop dat veel scores redelijk bij elkaar in de buurt liggen. In figuur 3 is het histogram van de mate van autonomie weergegeven. Hoewel enkele respondenten aangeven dat ze niet tot nauwelijks controle hebben over hun leven, geven de meeste respondenten in hoge tot zeer hoge mate controle te ervaren over het verloop van hun leven.

Daarnaast is er gekeken naar hoe elke generatie is vertegenwoordigd in de dataset. Hieruit blijkt dat de babyboomers het meest zijn vertegenwoordigd (35,2%) en generatie Y het minst (15,4%).

Van de respondenten is bijna de helft hoogopgeleid (45,5%). Zoals te verwachten was ligt de politieke voorkeur in het midden ($M= 5,42$).

In bijlage 1 is een overzicht te vinden van de verdelingen van alle variabelen.

4.3. Bivariate analyse

Tabel 3 bevat de resultaten van de analyse naar de correlaties tussen de verschillende variabelen, waarmee inzicht wordt verkregen in de onderlinge relaties.

Tabel 3 Correlaties tussen de variabelen en dummy's (N=1967)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 Rechtvaardigen abortus 1=nooit, 10=altijd	-	0,141**	0,507**	0,441**	0,085 ^a	0,064 ^a	0,078 ^a	0,063 ^a	0,156**	-0,190**
2 Autonomie 1=helemaal niet, 10=in hoge mate		-	0,190**	0,183**	0,053 ^a	0,075 ^a	0,077 ^a	0,079 ^a	0,181**	-0,043
3 Ontkerkelijking: godsdienst 1=zeer belangrijk, 4=helemaal niet belangrijk			-	0,709**	0,152** ^a	0,064 ^a	0,090** ^a	0,066** ^a	0,093**	-0,127**
4 Ontkerkelijking: kerkdienst 1=meer dan eens per week, 7=praktisch nooit				-	0,098** ^a	0,063 ^a	0,091 ^a	0,058 ^a	0,010	-0,128**
5 Babyboomers Geboren tussen 1940-1955					-	-	-	-	0,267** ^a	0,111** ^a
6 Generatie X Geboren tussen 1956-1970						-	-	-	0,010 ^a	0,063 ^a
7 Xennials Geboren tussen 1971-1985							-	-	0,151** ^a	0,077 ^a
8 Generatie Y Geboren tussen 1986-2000								-	0,183** ^a	0,089 ^a
9 Opleidingsniveau 1=laag, 2=middel, 3=hoog									-	-0,093**
10 Politieke voorkeur 1=links, 10=rechts										-

* Significant bij $p < 0,05$ ** Significant bij $p < 0,01$ ^a Cramer's V correlatie

In lijn der verwachting is er een verband tussen het rechtvaardigen van abortus en de mate van autonomie. Een grotere mate van autonomie correleert met een positievere mening wat betreft abortus ($r=0,141$; $p<0,01$). Het is belangrijk om op te merken dat dit verband klein is. Het verband tussen het rechtvaardigen van abortus en de betrokkenheid bij een godsdienst hangt daarentegen wel sterk met elkaar samen ($r=0,507$; $p<0,01$). Dit betekent dat een lagere betrokkenheid bij een godsdienst gerelateerd is aan een positievere houding ten opzichte van abortus. Zoals verwacht hangt ook het aantal bijgewoonde kerkdiensten samen met het rechtvaardigen van abortus ($r=0,441$; $p<0,01$). Individuen die minder vaak een kerkdienst bijwonen hebben een positievere houding tegenover abortus. Uit de correlaties blijkt dat het behoren tot een bepaalde generatie niet sterk samenhangt met het rechtvaardigen van abortus. De samenhang tussen de betrokkenheid bij een godsdienst en de mate van autonomie laat verder een positief verband zien ($r=0,190$; $p<0,01$). Ook het verband tussen het aantal kerkdiensten en de mate van autonomie is positief ($r=0,183$; $p<0,01$). Dit impliceert dat ontkerkelijking positief samenhangt met de mate van autonomie. Gekeken naar het verband tussen behoren tot een bepaalde generatie en de mate van autonomie blijkt dat hier nauwelijks een verband bestaat.

4.4. Hoofdanalyse

In overeenstemming met de analyse-opzet worden in de multiële regressie vier analyses uitgevoerd met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele. In deze analyses zijn de variabelen autonomie en ontkerkelijking gecentreerd en wordt er gecontroleerd voor de variabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur. Door het centreren van de variabelen is de score nul gelijk aan het gemiddelde. Van de variabele generatie zijn er drie dummy's gemaakt en dient de groep babyboomers als referentiegroep. De dummy's zijn niet gecentreerd zodat de resultaten beter interpreteerbaar zijn.

In de multiële regressies worden de hellingen, standaardfouten, p -waarden, *Variance Inflation Factor (VIF)*, R^2 en de partiële F -toets weergegeven. De hoeveelheid verklaarde variantie (R^2) wordt gebruikt om de mate van fit tussen het geschatte model en de data te bepalen. Een hogere R^2 -waarde geeft aan dat het model beter past bij de data. De partiële F -toets wordt gebruikt om te beoordelen of een model significant beter is dan het vorige model. Het eerste model wordt vergeleken met het lege model, de latere modellen worden vergeleken met het model daarvoor. Het verschil tussen R^2 en R^2 adjusted is dat R^2 altijd gelijk blijft of toeneemt wanneer er meer variabelen aan het model worden toegevoegd. R^2 adjusted

daarentegen corrigeert voor de hoeveelheid variabelen in het model, waardoor het een meer genuanceerd beeld geeft van de modelfit.

Modelinspectie - invloed autonomie

In onderstaande tabel is de lineaire regressieanalyse te zien met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele en de mate van autonomie als onafhankelijke variabele. Ook zijn de interacties met de generaties te zien. Aan de hand van deze tabel worden de eerste en vierde hypothese getoetst.

Tabel 4 Resultaten van een stapsgewijze lineaire regressie met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele en de mate van autonomie als onafhankelijke variabele en de interacties met generaties ($N=1967$)

Model	1	2	3	4	VIF
	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>b</i> (<i>SE</i>)	
Constante	7,468*** (0,227)	7,586*** (0,227)	7,518*** (0,232)	7,519*** (0,233)	
Opleidingsniveau 1=laag, 2=middel, 3=hoog	0,440*** (0,070)	0,376*** (0,070)	0,381*** (0,073)	0,380*** (0,073)	1,116
Politieke voorkeur 1=links, 10=rechts	-0,214*** (0,027)	-0,211*** (0,027)	-0,209*** (0,027)	-0,210*** (0,027)	1,017
Autonomie ^a 1=helemaal niet, 10=in hoge mate		0,171*** (0,034)	0,173*** (0,034)	0,150** (0,034)	3,023
Generatie X Geboren tussen 1956-1970			0,240 (0,147)	0,244 (0,147)	1,313
Xennials Geboren tussen 1971-1985			-0,069 (0,159)	-0,068 (0,159)	1,339
Generatie Y Geboren tussen 1986-2000			0,008 (0,178)	0,014 (0,179)	1,280
Interactie 1 Autonomie_c x Generatie X				0,052 (0,083)	1,912
Interactie 2 Autonomie_c x Xennials				0,032 (0,093)	1,631
Interactie 3 Autonomie_c x Generatie Y				-0,002 (0,103)	1,465
R^2	0,055	0,067	0,070	0,070	
R^2 adjusted	0,054	0,066	0,067	0,066	
Partiële <i>F</i> -toets	57,537***	25,575***	1,441	0,164	

*Significant bij $p < 0,05$

**Significant bij $p < 0,01$

***Significant bij $p < 0,001$

^a Variabele is gecentreerd

In het eerste model van tabel 4 zijn alleen de controlevariabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur opgenomen. Deze controlevariabelen voorspellen gezamenlijk 5,5% van de variantie in het rechtvaardigen van abortus ($R^2=0,055$; $F(2, 1964)= 57,537$; $p < 0,001$). In het tweede model is de variabele autonomie toegevoegd, waardoor de proportie verklaarde variantie iets toeneemt ($R^2=0,067$; $F(3, 1963)= 25,575$; $p < 0,001$). Op basis van deze kleine toename kan geconcludeerd worden dat de mate van autonomie weinig invloed heeft op de houding ten opzichte van abortus, alhoewel dit effect wel significant is. Na het toevoegen van

de moderatievariabelen generatie X, Xennials en generatie Y neemt de proportie verklaarde minimaal toe ($R^2=0,070$; $F(6, 1960)= 1,441$; $p<0,001$). In het vierde model worden de interactie-effecten toegevoegd aan het model, dit zorgt niet voor meer verklaarde variantie ($R^2=0,070$; $F(9, 1957)= 0,164$; $p<0,001$). De partiële F -toets is in de eerste twee modellen significant; dit betekent dat het eerste model significant beter is in vergelijking tot het lege model en het tweede model is significant beter dan het eerste model. Gecorrigeerd voor de hoeveelheid variabelen die aan de verschillende modellen zijn toegevoegd is te zien dat de R^2 adjusted het hoogst is in het derde model. De R^2 adjusted is het laagst in het model waarin alleen de controlevariabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur zijn opgenomen. Gezien de proportie verklaarde variantie en de partiële F -toets blijkt model 3 een goede voorspeller van de houding over abortus te zijn.

Hypothesetoetsing

Hypothesen 1 en 4 worden getoetst aan de hand van de voorgaande lineaire regressieanalyse.

De eerste hypothese luidde: *“Naarmate individuen zich meer autonoom voelen, zullen ze abortus meer rechtvaardigen”*. Uit de gegevens van model 3 blijkt dat deze hypothese wordt ondersteund ($b= 0,173$; $p<0,001$). Dit impliceert dat een grotere mate van autonomie significant samengaat met een hogere mate van het rechtvaardigen van abortus. De waarde van de b -coëfficiënt geeft aan hoeveel de afhankelijke variabele (de mate van rechtvaardigen van abortus) verandert voor elke eenheidstoename in de onafhankelijke variabele (mate van autonomie). In dit geval is de verandering slechts 0,173 eenheden op een schaal van een tot tien, gegeven de controlevariabelen. Dit is een relatief kleine verandering, wat duidt op een zwak effect.

De vierde hypothese luidde: *‘Hoe jonger de generatie, hoe sterker het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus’*. Om deze hypothese te toetsen wordt er gebruik gemaakt van de drie interactietermen uit model 4. De constante is gelijk aan het gemiddelde van de referentiegroep babyboomers ($b=7,519$; $t(1957)= 32,624$; $p<0,001$). Elke helling geeft het gemiddelde verschil aan tussen de referentiegroep en de groep die op dat moment is gecodeerd met een waarde van 1. Gezien de hellingen van de drie interactietermen neemt het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus het sterkst toe bij generatie X ($b=0,052$; $p=0,533$). Dit betekent dat de helling van autonomie 0,052 groter is in vergelijking met de referentiegroep babyboomers. Maar het betekent ook dat de helling van generatie X, in

vergelijking met de referentiegroep, 0,052 groter wordt voor hogere scores op autonomie. Het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus neemt het minste toe bij generatie Y ($b=-0,002$; $p=0,987$). Dit impliceert dat er geen sterker verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus is naarmate de generatie jonger is. Het verband wordt daarentegen zwakker naarmate de generatie jonger is, maar de effecten zijn niet significant.

Modelinspectie – invloed betrokkenheid godsdienst

In tabel 5 is de lineaire regressieanalyse te zien met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele en de betrokkenheid bij een godsdienst als onafhankelijke variabele. Ook zijn de interacties met de generaties te zien. Aan de hand van deze tabel worden de tweede en vijfde hypothese getoetst.

Tabel 5 Resultaten van een stapsgewijze lineaire regressie met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele en de betrokkenheid bij een godsdienst als onafhankelijke variabele en de interacties met generaties ($N=1967$)

Model	1	2	3	4	VIF
	<i>b (SE)</i>	<i>b (SE)</i>	<i>b (SE)</i>	<i>b (SE)</i>	
Constante	7,468*** (0,227)	7,359*** (0,198)	7,394*** (0,201)	7,406*** (0,200)	
Opleidingsniveau 1=laag, 2=middel, 3=hoog	0,440*** (0,070)	0,315*** (0,061)	0,366*** (0,063)	0,366*** (0,063)	1,084
Politieke voorkeur 1=links, 10=rechts	-0,214*** (0,027)	-0,144*** (0,023)	-0,137*** (0,023)	-0,143*** (0,023)	1,039
Ontkerkelijkking: godsdienst ^a 1=zeer belangrijk, 4=helemaal niet belangrijk		1,283*** (0,051)	1,299*** (0,052)	1,202*** (0,086)	2,880
Generatie X Geboren tussen 1956–1970			-0,131 (0,129)	-0,092 (0,129)	1,336
Xennials Geboren tussen 1971–1985			-0,411** (0,139)	-0,405** (0,139)	1,358
Generatie Y Geboren tussen 1986–2000			-0,376* (0,157)	-0,400* (0,157)	1,300
Interactie 1 Godsdienst_c x Generatie X				-0,119 (0,133)	1,701
Interactie 2 Godsdienst_c x Xennials				0,277* (0,134)	1,692
Interactie 3 Godsdienst_c x Generatie Y				0,392* (0,158)	1,441
R^2	0,055	0,283	0,287	0,292	
R^2 adjusted	0,054	0,282	0,285	0,289	
Partiële <i>F</i> -toets	57,537***	624,471***	3,687*	4,551**	

*Significant bij $p < 0,05$

**Significant bij $p < 0,01$

***Significant bij $p < 0,001$

^a Variabele is gecentreerd

In het eerste model van tabel 5 zijn alleen de controlevariabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur opgenomen. Na het toevoegen van de onafhankelijke variabele godsdienst bij de controlevariabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur neemt de proportie verklaarde variantie toe van 5,5% naar 28,3% ($R^2=0,283$; $F(3, 1963)= 624,471$; $p < 0,001$). Deze toename laat zien dat de betrokkenheid bij een godsdienst een aanzienlijke negatieve invloed heeft op het rechtvaardigen van abortus. In het derde model worden de moderatievariabelen toegevoegd,

dit zorgt voor 0,4% meer verklaarde variantie ($R^2=0,287$; $F(6, 1960)= 3,687$; $p=0,012$). In het laatste model worden de interactie-effecten toegevoegd. In tegenstelling tot de voorgaande analyse met de mate van autonomie als onafhankelijke variabele, zorgen de interactie-effecten in deze analyse wel voor meer verklaarde variantie ($R^2=0,292$; $F(9, 1957)= 4,551$; $p=0,003$). Gecorrigeerd voor de hoeveelheid variabelen die aan de modellen zijn toegevoegd is de R^2 adjusted in het laatste model het hoogst en in het eerste model het laagst. Op basis van de proportie verklaarde variantie en de partiële F -toets blijkt het vierde model de beste voorspeller te zijn wat betreft het rechtvaardigen van abortus.

Hypothesetoetsing

Hypothesen 2 en 5 worden getoetst aan de hand van de voorgaande lineaire regressieanalyse.

De tweede hypothese luidde: *“Individuen die niet tot een religieuze groep behoren, zullen abortus meer rechtvaardigen dan individuen die wel tot een religieuze groep behoren”*. Voor het toetsen van deze hypothese wordt het derde model van de lineaire regressieanalyse gebruikt waarbij de betrokkenheid bij een godsdienst als onafhankelijke variabele is opgenomen. Uit de gegevens van tabel 5 blijkt dat deze hypothese wordt ondersteund; individuen die niet tot een religieuze groep behoren, rechtvaardigen abortus significant meer dan individuen die wel tot een religieuze groep behoren ($b=1,299$; $p<0,001$). Dit geeft de verandering aan van de mate van rechtvaardigen van abortus bij elke eenheidstoename van de variabele godsdienst. In dit geval is de verandering 1,299 eenheden op een schaal van een tot vier, gegeven de controlevariabelen. Dit is een relatief grote verandering, wat duidt op een redelijk sterk effect.

De vijfde hypothese luidde: *“Hoe jonger de generatie, hoe sterker het verband tussen ontkerkelijking en het rechtvaardigen van abortus”*. Om deze hypothese te toetsen wordt er gebruik gemaakt van de interactietermen uit model vier. Om iets over ontkerkelijking te zeggen wordt er voor nu alleen gekeken naar het verband tussen de mate van betrokkenheid bij een godsdienst en het rechtvaardigen van abortus bij de verschillende generaties. Het verband is het sterkst bij generatie Y ($b=0,392$; $p<0,05$). Het verband is het zwakst bij generatie X ($b=-0,119$; $p=0,370$). De helling is bij interactie 1 negatief, dit betekent dat de helling van godsdienst 0,119 kleiner wordt in vergelijking met de referentiegroep babyboomers. Andersom wordt de helling van generatie X 0,119 kleiner voor hogere scores op godsdienst. In tabel 5 is te zien dat niet alle interacties een significant effect laten zien, maar aangezien de dummy's samen een

variabele vormen is er sprake van een algemeen significant effect van generatie. Dit betekent dat deze hypothese ondersteund wordt.

Modelinspectie – invloed aantal bijgewoonde kerkdiensten

In tabel 6 is de lineaire regressieanalyse te zien met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele en het aantal bijgewoonde kerkdiensten als onafhankelijke variabele. Ook zijn de interacties met de generaties te zien. Aan de hand van deze tabel worden de derde en vijfde hypothese getoetst.

Tabel 6 Resultaten van een stapsgewijze lineaire regressie met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele en het aantal bijgewoonde kerkdiensten als onafhankelijke variabele en de interacties met generaties ($N=1967$)

Model	1	2	3	4	VIF
	<i>b</i> (SE)	<i>b</i> (SE)	<i>b</i> (SE)	<i>b</i> (SE)	
Constate	7,468*** (0,227)	7,105*** (0,205)	7,091*** (0,209)	7,108*** (0,208)	
Opleidingsniveau 1=laag, 2=middel, 3=hoog	0,440*** (0,070)	0,442*** (0,063)	0,466*** (0,065)	0,465*** (0,065)	1,081
Politieke voorkeur 1=links, 10=rechts	-0,214*** (0,027)	-0,149*** (0,024)	-0,145*** (0,024)	-0,151*** (0,024)	1,037
Ontkerkelijkking: kerkdienst ^a 1=meer dan eens per week, 7= praktisch nooit		0,606*** (0,029)	0,607*** (0,029)	0,476*** (0,046)	2,710
Generatie X Geboren tussen 1956–1970			0,040 (0,134)	0,068 (0,133)	1,318
Xennials Geboren tussen 1971–1985			-0,211 (0,144)	-0,193 (0,143)	1,342
Generatie Y Geboren tussen 1986–2000			-0,130 (0,162)	-0,125 (0,161)	1,273
Interactie 1 Kerkdienst_c x Generatie X				0,062 (0,074)	1,647
Interactie 2 Kerkdienst_c x Xennials				0,292** (0,073)	1,660
Interactie 3 Kerkdienst_c x Generatie Y				0,316** (0,089)	1,369
R^2	0,055	0,232	0,234	0,243	
R^2 adjusted	0,054	0,231	0,231	0,239	
Partiële <i>F</i> -toets	57,537***	452,009***	1,174	7,813***	

*Significant bij $p < 0,05$

**Significant bij $p < 0,01$

***Significant bij $p < 0,001$

^a Variabele is gecentreerd

In het eerste model van tabel 6 zijn alleen de controlevariabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur opgenomen. Na het toevoegen van de variabele kerkdiensten bij de controlevariabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur stijgt de proportie verklaarde variantie van 5,5% naar 23,2% ($R^2=0,232$; $F(3, 1963)= 452,009$; $p < 0,001$). Deze toename van 17,7% laat zien dat de frequentie van bijgewoonde kerkdiensten van invloed is op het

rechtvaardigen van abortus. Na het toevoegen van de moderatievariabelen heeft de proportie verklaarde variantie een minimale stijging tot 23,4% ($R^2=0,234$; $F(6, 1960)= 1,174$; $p=0,318$). In het laatste model zijn naast de controlevariabelen, de onafhankelijke variabele en de moderatievariabelen ook de interactie-effecten toegevoegd. Dit zorgt voor een toename in proportie verklaarde variantie ($R^2=0,243$; $F(9, 1957)= 7,813$; $p<0,001$). Na correctie voor het aantal variabelen dat aan de modellen is toegevoegd, blijft de R^2 adjusted ook in dit geval het hoogst in het laatste model en het laagst in het eerste model. Uit de proportie verklaarde variantie en de partiële F -toets blijkt het eindmodel de meest accurate voorspeller als het gaat om het rechtvaardigen van abortus.

Hypothesetoetsing

Hypothesen 3 en 5 worden getoetst aan de hand van de voorgaande lineaire regressieanalyse.

De derde hypothese luidde: *“Individuen die niet vaak een kerkdienst bijwonen zullen abortus meer rechtvaardigen dan individuen die vaak een kerkdienst bijwonen”*. Om deze hypothese te toetsen wordt er gebruik gemaakt van het derde model. Uit de gegevens van tabel 6 blijkt dat deze hypothese wordt ondersteund. Individuen die niet vaak een kerkdienst bijwonen, rechtvaardigen abortus significant meer dan individuen die vaak een kerkdienst bijwonen ($b=0,607$; $p<0,001$). Gezien de schaal van 1 tot en met 7 is dit een zwak effect.

De vijfde hypothese luidde: *“Hoe jonger de generatie, hoe sterker het verband tussen ontkerkelijking en het rechtvaardigen van abortus”*. Om iets over ontkerkelijking te zeggen wordt er nu alleen gekeken naar het verband tussen het aantal kerkbezoeken en het rechtvaardigen van abortus bij de verschillende generaties. Uit de hellingen van de interacties blijkt dat generatie Y het sterkste verband heeft tussen ontkerkelijking en het rechtvaardigen van abortus ($b=0,316$; $p<0,01$). Generatie X laat het zwakste verband zien tussen ontkerkelijking en het rechtvaardigen van abortus ($b=0,062$; $p=0,404$). Omdat interactie 2 en 3 significante effecten tonen, is er sprake van een algemeen effect. De hypothese wordt daarom ondersteund.

4.5. Totaalmodel

Voor de volledigheid wordt er ook een model geschat met de afhankelijke variabele, de controlevariabelen, alle onafhankelijke variabelen en alle interacties. Het totaalmodel maakt het

mogelijk om eerder geschatte modellen te vergelijken en om te onderzoeken of de uitkomst van de hypothesen veranderen wanneer alle variabelen in het model zitten. Het totaalmodel bestaat uit vier modellen. In het eerste model zijn alleen de controlevariabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur opgenomen. Vervolgens worden in het volgende model de onafhankelijke variabelen, namelijk de mate van autonomie en beide variabelen om ontkerkelijking te meten, toegevoegd. In het derde model komen generatie X, de Xennials en generatie Y bij. In het eindmodel worden de interactie-effecten toegevoegd.

Tabel 7 Resultaten van een stapsgewijze lineaire regressie met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele en de mate van autonomie, de betrokkenheid bij een godsdienst en het aantal kerkdiensten als onafhankelijke variabelen en de interacties met generaties ($N=1967$)

Model	1	2	3	4	VIF
	<i>b (SE)</i>	<i>b (SE)</i>	<i>b (SE)</i>	<i>b (SE)</i>	
Constante	7,468*** (0,227)	7,264*** (0,198)	7,293*** (0,201)	7,323*** (0,200)	
Opleidingsniveau 1=laag,2= middel, 3=hoog	0,440*** (0,070)	0,337*** (0,061)	0,383*** (0,063)	0,386*** (0,063)	1,127
Politieke voorkeur 1=links, 10=rechts	-0,214*** (0,027)	-0,136*** (0,023)	-0,129*** (0,023)	-0,136*** (0,023)	1,046
Autonomie ^a 1=helemaal niet, 10=in hoge mate		0,027 (0,030)	0,025 (0,030)	0,008 (0,051)	3,174
Ontkerkelijking: godsdienst ^a 1=zeer belangrijk, 4=helemaal niet belangrijk		0,963*** (0,072)	0,985*** (0,072)	1,091*** (0,117)	5,488
Ontkerkelijking: kerkdienst ^a 1=meer dan eens per week, 4= praktisch nooit		0,236*** (0,039)	0,231*** (0,039)	0,083 (0,061)	5,198
Generatie X Geboren tussen 1956-1970			-0,110 (0,128)	-0,082 (0,128)	1,345
Xennials Geboren tussen 1971-1985			-0,376** (0,138)	-0,369** (0,138)	1,366
Generatie Y Geboren tussen 1986-2000			-0,337* (0,155)	-0,371* (0,157)	1,315
Interactie 1 Autonomie_c x Generatie X				0,066 (0,074)	2,012
Interactie 2 Autonomie_c x Xennials				-0,011 (0,082)	1,707
Interactie 3 Autonomie_c x Generatie Y				0,031 (0,090)	1,504

Interactie 4				-0,346	3,392
Godsdienst_c x Generatie X				(0,186)	
Interactie 5				-0,190	3,750
Godsdienst_c x Xennials				(0,197)	
Interactie 6				0,047	2,621
Godsdienst_c x Generatie Y				(0,211)	
Interactie 7				0,152	3,272
Kerkdienst_c x Generatie X				(0,099)	
Interactie 8				0,319**	3,692
Kerkdienst_c x Xennials				(0,104)	
Interactie 9				0,292*	2,484
Kerkdienst_c x Generatie Y				(0,114)	
R^2	0,055	0,297	0,301	0,311	
R^2 adjusted	0,054	0,296	0,298	0,305	
Partiële F -toets	57,537***	225,236***	3,133*	3,069***	

*Significant bij $p < 0,05$

**Significant bij $p < 0,01$

***Significant bij $p < 0,001$

^a Variabele is gecentreerd

Modelfit - totaalmodel

In tabel 7 is de lineaire regressie te zien met het rechtvaardigen van abortus als afhankelijke variabele en de mate van autonomie, de betrokkenheid bij een godsdienst en het aantal bijgewoonde kerkdiensten als onafhankelijke variabelen. Na het toevoegen van de onafhankelijke variabelen bij de controlevariabelen opleidingsniveau en politieke voorkeur neemt de proportie verklaarde variantie toe van 5,5% naar 29,7% ($R^2=0,297$; $F(5, 1961)=225,236$; $p < 0,001$). Deze toename laat zien dat de onafhankelijke variabelen een aanzienlijke invloed hebben op het rechtvaardigen van abortus. In het model waar de generaties worden toegevoegd, is de proportie verklaarde variantie gestegen naar 30,1% ($R^2=0,301$; $F(8, 1958)=3,133$; $p < 0,05$). Tot slot worden de interactie-effecten toegevoegd aan het model. Doordat er drie onafhankelijke variabelen zijn en de moderatievariabelen uit drie dummy's bestaan, zijn er in totaal negen interactie-effecten. Door het toevoegen van alle variabelen kan het model 31,1% variantie verklaren van het rechtvaardigen van abortus ($R^2=0,311$; $F(16, 1950)=3,069$; $p < 0,001$). Desalniettemin blijft er nog veel onverklaarde variantie over. Na de correctie voor het aantal variabelen dat aan de modellen is toegevoegd, vertoont ook hier het laatste model de hoogste R^2 adjusted en het eerste model de laagste R^2 adjusted. De resultaten van de proportie

verklaarde variantie en de partiële F -toets tonen aan dat het eindmodel de meest accurate voorspeller is van het rechtvaardigen van abortus.

Hypothesetoetsing

De eerste drie hypothesen zijn getoetst aan de hand van model drie van bovenstaande tabel en de laatste twee hypothesen zijn getoetst aan de hand van model vier.

De eerste hypothese luidde: “*Naarmate individuen zich meer autonoom voelen, zullen ze abortus meer rechtvaardigen*”. In de analyse met de mate van autonomie als enige onafhankelijke variabele bleek dat een grotere mate van autonomie significant samenging met een hogere mate van het rechtvaardigen van abortus ($b=0,173$; $p<0,001$). Uit de gegevens van tabel 7 blijkt dat naarmate individuen zich meer autonoom voelen, ze abortus inderdaad meer rechtvaardigen ($b=0,025$; $p=0,400$). De toevoeging van de andere onafhankelijke variabelen zorgen er dus voor dat het waargenomen effect minder groot wordt en neemt de generaliseerbaarheid weg. Wat opmerkelijk is, is dat hoewel autonomie al een klein effect had, dit effect vrijwel helemaal wegvalt wanneer ontkerkelijking meegenomen worden in de analyse. Religie speelt dus een veel grotere rol dan autonomie in het rechtvaardigen van abortus.

De tweede hypothese luidde: “*Individuen die niet tot een religieuze groep behoren, zullen abortus meer rechtvaardigen dan individuen die wel tot een religieuze groep behoren*”. In de analyse met de betrokkenheid bij een godsdienst als onafhankelijke variabele werd deze hypothese ondersteund: individuen die niet tot een religieuze groep behoren, rechtvaardigen abortus significant meer dan individuen die wel tot een religieuze groep behoren ($b=1,299$; $p<0,001$). In het model met alle onafhankelijke variabelen wordt deze hypothese ook ondersteund ($b=0,985$; $p<0,001$). Door de invloeden van de andere onafhankelijke variabelen wordt het effect tussen het rechtvaardigen van abortus en de betrokkenheid bij een godsdienst wel iets zwakker.

De derde hypothese luidde: “*Individuen die niet vaak een kerkdienst bijwonen zullen abortus meer rechtvaardigen dan individuen die vaak een kerkdienst bijwonen*”. In de analyse waar het aantal bijgewoonde kerkdiensten als enige onafhankelijke variabele is opgenomen werd deze hypothese ondersteund ($b=0,607$; $p<0,001$). Uit de gegevens van tabel 7 blijkt ook dat individuen die niet vaak een kerkdienst bijwonen abortus meer rechtvaardigen in vergelijking met individuen die vaak een kerkdienst bijwonen ($b=0,231$; $p<0,001$). De

toevoeging van de andere onafhankelijke variabelen zorgt voor een kleiner significant effect. Uit de tweede en derde hypothese blijkt dat de betrokkenheid bij een godsdienst een grotere rol speelt dan het bijwonen van kerkdiensten wat betreft het rechtvaardigen van abortus. Daarnaast valt het op dat de invloed van ontkerkelijkheid in model vier verandert door het toevoegen van de interacties.

De vierde hypothese luidde: *‘Hoe jonger de generatie, hoe sterker het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus’*. Deze hypothese is eerder getoetst in het model waar alleen de mate van autonomie als onafhankelijke variabele is opgenomen. In dit model nam het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus het sterkst toe bij generatie X ($b=0,052$; $p=0,533$). Het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus nam het minste toe bij generatie Y ($b=-0,002$; $p=0,987$). Dit impliceerde dat er geen sterker verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus is naarmate de generatie jonger is. Om deze hypothese opnieuw te toetsen wordt er gebruik gemaakt van de eerste drie interactietermen van tabel 7. Gezien de hellingen van de drie interactietermen neemt het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus het sterkst toe bij generatie X ($b=0,066$; $p=0,372$). Het verband tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus neemt het minste toe bij de Xennials ($b=-0,011$; $p=0,891$). Deze effecten zijn klein en niet significant.

De vijfde hypothese luidde: *‘Hoe jonger de generatie, hoe sterker het verband tussen ontkerkelijkheid en het rechtvaardigen van abortus’*. Deze hypothese is eerder getoetst in zowel het model met alleen de betrokkenheid bij een godsdienst als onafhankelijke variabele als in het model met alleen kerkdiensten als onafhankelijke variabele. Het verband tussen de betrokkenheid bij een godsdienst en het rechtvaardigen van abortus werd eerder ondersteund, maar liet alleen bij de Xennials en generatie Y een significant effect zien. Ook het verband tussen het aantal kerkbezoeken en het rechtvaardigen van abortus bij de verschillende generaties werd eerder ondersteund, maar ook hier lieten alleen de Xennials en generatie Y significante effecten zien. Deze hypothese wordt opnieuw getoetst aan de hand van de laatste zes interactietermen. Allereerst wordt er gekeken naar het verband tussen de mate van betrokkenheid bij een godsdienst en het rechtvaardigen van abortus bij de verschillende generaties. Het verband is het sterkst bij de generatie X ($b=-0,346$; $p=0,062$). Het verband is het minst sterk bij generatie Y ($b=0,047$; $p=0,825$). Deze verbanden zijn niet significant. Vervolgens is er gekeken naar het verband tussen de frequentie van bijgewoonde kerkdiensten en het rechtvaardigen van abortus. Hier is het verband bij de Xennials het sterkst ($b=0,319$; $p<0,01$).

Het verband is het minst sterk bij generatie X ($b=0,152$; $p=0,125$). Concluderend is vast te stellen dat deze hypothese niet ondersteund wordt, het verband tussen ontkerkelijking en het rechtvaardigen van abortus wordt niet sterker naarmate de generatie jonger is.

4.6. Modelinspectie

Om de betrouwbaarheid van de resultaten te onderzoeken is er een assumptiecontrole uitgevoerd. Hierbij is gecontroleerd of de residuen normaal verdeeld zijn, of er sprake is van een constante standaarddeviatie, of de steekproef aselekt is getrokken en of er een lineair verband bestaat tussen de onafhankelijke variabelen (x) en de afhankelijke variabele (y). De assumptie van onafhankelijke observaties is niet geschonden. De cases zijn onafhankelijk van elkaar en beïnvloeden elkaar niet. Voor het verzamelen van de gegevens van de EVS is er een aselechte steekproef getrokken die representatief is voor de Nederlandse bevolking. Het gemiddelde van de residuen lijkt nul te zijn voor elke set van waarden van de onafhankelijke variabelen, wat suggereert dat aan de aanname van lineariteit is voldaan. Om de aanname van een constante conditionele standaarddeviatie is er een residual plot gemaakt. De plot laat een willekeurige spreiding van punten zien rond de nullijn, zonder systematische afwijkingen. Hierdoor lijkt de standaarddeviatie van de residuen constant te blijven voor elke set waarden van de x -waarden. Deze aanname wordt dan ook niet geschonden. Ook de assumptie dat de conditionele verdeling van y normaal verdeeld is, is niet geschonden. De conditionele verdeling is enigszins normaal verdeeld. Ondanks dat het niet een perfecte normale verdeling heeft, wijkt het ook niet veel af. In bijlage 2 zijn de uitwerkingen van en toelichtingen op de assumptiecontroles te vinden. Tevens is er gekeken naar outliers en invloedrijke punten. Op basis van de analyse is gebleken dat geen enkel casenummer als invloedrijk punt naar voren komt op ieder criterium. Als gevolg hiervan is besloten om geen cases uit de dataset te verwijderen en de modellen opnieuw te schatten.

5. Conclusie en discussie

5.1 Introductie

Dit hoofdstuk gaat dieper in op de onderzoeksresultaten en verschaft een antwoord op de onderzoeksvraag. Daarnaast worden zowel de resultaten als de uitvoering van het scriptieonderzoek nader besproken en bediscussieerd. Ter afsluiting worden er implicaties voor beleid en de praktijk besproken.

5.2 Belangrijkste bevindingen

Dit scriptieonderzoek heeft zich gericht op de vraag onder welke omstandigheden de Nederlandse bevolking meer geneigd is om abortus te rechtvaardigen. Waar eerdere studies hebben aangetoond dat abortus in Nederland een hoge mate van acceptatie vertoont, en dat deze acceptatie in de loop der tijd is gestegen (Bijl et al., 2017), blijft het een controversieel onderwerp dat zorgt voor heftige discussies en debatten in de maatschappij. Hoewel abortus in Nederland gelegaliseerd is en er wetten zijn die het belang van de bescherming van ongeboren menselijk leven en het recht van vrouwen op hulp bij ongewenste zwangerschap met elkaar in evenwicht proberen te brengen, zijn er nog steeds verschillende meningen en opvattingen over dit onderwerp. Daarbij bestaan aanwijzingen dat jongere generaties progressiever zijn in hun opvattingen over abortus dan eerdere generaties, maar zijn er ook studies die juist wijzen op het tegendeel en een mogelijke trendbreuk laten zien waarbij jongeren kritischer zijn over abortus dan hun ouders. In dit onderzoek is daarom geprobeerd om meer inzicht te krijgen in de factoren die bijdragen aan opvattingen over abortus, zoals de mate van autonomie, ontkerkelijking en generatieverschuivingen. Dit is gedaan aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: *“Wat is de invloed van autonomie en ontkerkelijking van de Nederlandse bevolking op het rechtvaardigen van abortus, en verschillen generaties hierin?”*. Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, is eerst op basis van een literatuuronderzoek en verschillende theorieën een reeks hypothesen geformuleerd. Deze hypothesen zijn vervolgens getoetst met behulp van een lineaire regressieanalyse van data afkomstig van 1967 Nederlandse respondenten uit een grootschalig Europees onderzoek naar waarden en opvattingen onder de bevolking.

De eerste hypothese die is onderzocht is dat naarmate individuen zich meer autonoom voelen, ze abortus meer zullen rechtvaardigen. Het literatuuronderzoek liet daarbij zien dat meerdere ontwikkelingen in de afgelopen decennia een rol hebben gespeeld bij het vergroten

van autonomie van individuen in de Nederlandse samenleving. Belangrijke ontwikkelingen zijn onder andere de ontzuiling, de tweede feministische golf en het proces van individualisering. Hoewel de onderzoeksresultaten bevestigen dat naarmate individuen zich meer autonoom voelen ze abortus meer rechtvaardigen, is het gevonden statistisch verband beperkt en wordt wellicht onderdrukt door het sterke effect van ontkerkelijking. Een mogelijke verklaring hiervoor is de morele complexiteit van abortus: opvattingen over wanneer er sprake is van leven en of en wanneer beëindiging daarvan gerechtvaardigd is hangen sterk af van diepgewortelde persoonlijke en maatschappelijke overtuigingen. Zelfs wanneer een individu zich als autonoom persoon identificeert, kan het individu worstelen met het balanceren van individuele rechten en morele waarden (Welzel, 2014). Daarnaast kan het individu autonomie voelen in de besluitvorming, maar dat betekent niet noodzakelijkerwijs dat het individu abortus als ethisch juist of moreel gerechtvaardigd beschouwt.

Ten tweede werd verwacht dat individuen die niet tot een religieuze groep behoren, abortus meer zullen rechtvaardigen dan individuen die wel tot een religieuze groep behoren. Deze hypothese werd met een sterk effect ondersteund. Gezien het feit dat de literatuur liet zien hoe ethische en morele overtuigingen van religieuze groepen vaak gebaseerd zijn op religieuze geschriften en tradities, en veel religies het leven als heilig beschouwen en het beëindigen ervan dus als onaanvaardbaar, is het gevonden effect niet verrassend.

Opmerkelijk is echter wel dat het gemeten effect bij de derde hypothese, dat individuen die niet vaak een kerkdienst bijwonen abortus meer zullen rechtvaardigen, weliswaar in de data is aangetroffen, maar met een aanzienlijk minder sterk effect dan de voorgaande hypothese. Dit betekent dus dat kerkbezoek een minder sterke indicator lijkt te zijn in het verklaren van de mate van het rechtvaardigen van abortus dan in welke mate religie belangrijk is. Een mogelijke verklaring daarvoor is dat een deel van de individuen die regelmatig naar de kerk gaat dit meer doet vanuit traditie en behoefte aan gemeenschapsgevoel, dan uit de behoefte opvattingen te worden voorgeschreven (Van Miltenburg & Kanne, 2022). Deze (hoofdzakelijk katholieke) kerkbezoekers zijn daarbij deels van mening dat de kerk best progressievere standpunten zou mogen innemen wat betreft homohuwelijk, euthanasie en abortus (Van Miltenburg & Kanne, 2022). Hoewel sommige katholieken moeite hebben met progressieve standpunten, denken veel kerkbezoekers net zo progressief als de gemiddelde Nederlander (Huijnk, 2022).

De vierde hypothese (dat jongere generaties een sterker verband zouden vertonen tussen autonomie en het rechtvaardigen van abortus dan oudere generaties) werd niet ondersteund. De

vijfde hypothese (dat jongere generaties een sterker verband zouden vertonen tussen ontkerkelijking en het rechtvaardigen van abortus dan oudere generaties) werd daarentegen wel ondersteund. Specifiek vertoonden de Xennials en generatie Y significante effecten, wat leidde tot een algemeen significant effect van generatie.

Er zijn verschillende mogelijke verklaringen waarom de vierde hypothese niet werd ondersteund en waarom er niet meer significante effecten waren in de vijfde hypothese. In de eerste plaats moet worden vastgesteld dat de oudste bij dit onderzoek betrokken generatie die van de babyboomers is, en dat juist de grootste veranderingen op het gebied van seksuele bevrijding en vrouwenrechten door deze generatie is ingezet (Van den Broek et al., 2010). Hiermee zijn de babyboomers feitelijk de pioniers in het omarmen van progressievere standpunten over abortus in vergelijking met eerdere generaties. Hierdoor kunnen de verschillen op het gebied van autonomie met latere generaties kleiner zijn dan men zou verwachten. Een tweede mogelijke verklaring is dat de maatschappelijke moraal op dit vlak toch invloedrijker is dan de tijd waarin een individu opgroeit: oudere generaties hebben tientallen jaren gehad om zich aan te passen aan het voortdurende debat over abortus en de argumenten van voor- en tegenstanders. Het feit dat oudere generaties nu om vrijwel dezelfde redeneren als jongere generaties abortus afwijzen als goedkeuren, kan worden beschouwd als indicatie dat het maatschappelijk debat effectief is. Argumenten en perspectieven lijken gehoord te worden, waardoor mensen de vrijheid hebben om hun overtuigingen te vormen, in plaats van simpelweg vast te houden aan wat in hun jeugd de heersende norm was.

Het doel van dit scriptieonderzoek was om meer inzichten te geven in de factoren die bijdragen aan de veranderingen in de publieke opinie over abortus, zoals generatieverschuivingen, ontkerkelijking en de mate van autonomie. In de literatuur kwam naar voren dat jongere generaties progressiever zijn geworden in hun opvattingen over abortus, maar er zijn ook studies die wijzen op een mogelijke trendbreuk waarbij jongeren kritischer zijn over abortus dan hun ouders. Op basis hiervan is de onderzoeksvraag opgesteld: *“Wat is de invloed van autonomie en ontkerkelijking van de Nederlandse bevolking op het rechtvaardigen van abortus, en verschillen generaties hierin?”*. Na het opstellen en toetsen van hypothesen aan de hand van statistische analyses is het mogelijk om antwoord te geven op deze onderzoeksvraag. In de kern draait het abortusdebat om de vraag of abortus moreel verantwoord is en of vrouwen zelf de zeggenschap hebben over hun lichaam en de keuzes die ze maken (Denbow, 2014). De mate van autonomie blijkt dan ook een grote rol te spelen in het abortusdebat: naarmate individuen zich meer autonoom voelen, rechtvaardigen ze abortus meer. Ook ontkerkelijking

speelt een rol in het rechtvaardigen van abortus: vanuit religieus perspectief is het einde van het leven in de handen van God, waarbij mensen niet mogen ingrijpen (De Hart & van Houwelingen, 2018). Individuen die niet tot een religieuze groep behoren, rechtvaardigen abortus dan ook meer dan individuen die wel tot een religieuze groep behoren. Daarnaast is de tijd waarin individuen opgroeien, bepalend voor de prioriteiten en waarden die men de rest van het leven hanteert (De Hart & van Houwelingen, 2018). Terwijl de invloed van religie in de loop van tijd af begint te nemen, neemt de opkomst van individualisme toe en komt de nadruk meer te liggen op persoonlijke vrijheid (Foley & LeFevre, 2000). Hierdoor werd verwacht dat hoe jonger de generatie, des te sterker het verband tussen autonomie en ontkerkelijking op het rechtvaardigen van abortus. Maar dit verband werd alleen aangetroffen met betrekking tot ontkerkelijking.

Terugblikkend op het doel van het onderzoek, namelijk het in kaart brengen van factoren die bijdragen aan de veranderingen in de publieke opinie over abortus, kan er geconcludeerd worden dat dit doel deels is behaald. Het onderzoek heeft significante effecten kunnen aantonen wat betreft ontkerkelijking en autonomie maar niet wat betreft generatieverschuivingen.

5.3 Sterke en zwakke punten van het onderzoek

Terugblikkend op voorliggend onderzoek kunnen een aantal sterke en zwakke punten worden aangewezen. Een sterk punt van dit scriptieonderzoek is de omvang van de steekproef. Met een aanzienlijk aantal respondenten ($N= 1967$) wordt de kans op toevallige resultaten verkleind, wat de betrouwbaarheid van de conclusies verhoogt.

Dat neemt niet weg dat er ook enkele kanttekeningen bij het onderzoek geplaatst moeten worden. Veel daarvan hangen samen met de gekozen dataset van de EVS. Een zwak punt is de onderzoeksvorm. Van de 1967 respondenten is 30,8% geïnterviewd. De overige 69,2% heeft een enquête ingevuld. Door de interviews kan niet worden uitgesloten dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven, waarbij zij antwoorden op basis van wat zij geloven wat de heersende norm is (Baarda, 2014). Dat maakt dus dat het niet uitgesloten is dat respondenten zeggen abortus meer of minder te rechtvaardigen dan ze in werkelijkheid doen, wat de betrouwbaarheid van de onderzochte effecten vermindert. Voor vervolgonderzoek zou het goed zijn om sociale wenselijkheid zoveel mogelijk te minimaliseren. Dit kan bijvoorbeeld door bij te respondent extra te benadrukken dat er geen goede of foute antwoorden zijn.

Een tweede zwakke punt is de manier waarop autonomie is geoperationaliseerd door de EVS. Autonomie is een breed begrip dat verschillende aspecten van zelfbeschikking, vrijheid en controle omvat. Autonomie kan van toepassing zijn op diverse domeinen, zoals persoonlijke, professionele, relationele en ethische besluitvorming (Levine et al., 2021). In de vragenlijst van de EVS is autonomie aan de hand van een enkele vraag geoperationaliseerd: *Wilt u een cijfer op een schaal van tien noemen om aan te geven in hoeverre u zelf vindt dat u zelf helemaal kunt uitmaken en regelen hoe uw leven verloopt?* Niet alleen gaat deze vraag niet dieper in op verschillende domeinen van autonomie, ook maakt de vraag geen duidelijk onderscheid tussen het theoretische belang van autonomie (*hoe belangrijk vindt u het dat mensen zelf beslissingen kunnen nemen?*), en de praktische mate van autonomie (*in hoeverre bent u in staat om eigen beslissingen te nemen?*). Vervolgonderzoek zou baat hebben bij een diepgaandere en meer gedifferentieerde analyse van autonomie, bijvoorbeeld op basis van een multidimensionale schaal die de verschillende dimensies van autonomie omvat. Specifiek voor onderzoek naar het rechtvaardigen van abortus is het daarbij belangrijk dat zeggenschap over het lichaam wordt geïnccludeerd.

Als derde en tevens laatste zwakke punt dient te worden opgemerkt dat de dataset afkomstig is van een enkel meetpunt in 2017, inmiddels zes jaar geleden. Dat heeft twee gevolgen. In de eerste plaats maakt het ontbreken van meerdere meetpunten het onmogelijk om vast te stellen op welke manier opvattingen over abortus en de samenhang daarvan met autonomie en ontkerkelijking zich in de loop de jaren hebben ontwikkeld. Ander onderzoek geeft wel inzicht in afzonderlijke factoren, maar om de ontwikkeling in samenhang tussen factoren zichtbaar te maken is een studie nodig die gedurende langere tijd dit met dezelfde methode onderzoekt.

Een tweede gevolg is dat er sinds het moment waarop de data zijn verzameld, veel is veranderd in de abortuswetgeving. Sinds het meetmoment in 2017 is de abortuswetgeving voor het eerst in veertig jaar veranderd. De Tweede Kamer heeft een wetsvoorstel aangenomen waarin de bedenktijd wordt afgeschaft. Dit is ingegaan per 1 januari 2023. Daarnaast stemde de Tweede Kamer in met een wet die het mogelijk maakt dat vroege abortussen tot negen weken ook via de huisarts kunnen worden uitgevoerd door het voorschrijven van de abortuspil (Eerste Kamer, 2022). Hierdoor wordt de abortuszorg laagdrempeliger en toegankelijker voor vrouwen. De Eerste Kamer stemde in met dit wetsvoorstel in december 2022. Deze wetswijzingen kunnen van invloed zijn op de mate waarin individuen abortus rechtvaardigen. Vervolgonderzoek zou

daar meer inzicht in kunnen verschaffen, en zou wellicht zichtbaar kunnen maken welke invloed de veranderende wetgeving heeft op opvattingen over abortus.

5.4 Implicaties beleid en praktijk

Abortus is een controversieel onderwerp dat al decennialang zorgt voor heftige discussies en debatten in de maatschappij. In dit onderzoek is getracht inzicht te verschaffen in de factoren die in Nederland rechtvaardiging van abortus beïnvloeden. Dit onderzoek heeft niet het doel om individuen te stimuleren om abortus meer of minder te rechtvaardigen. Abortus is en blijft een persoonlijke kwestie, waarbij individuen verschillende morele, ethische en persoonlijke overwegingen hebben. Duidelijk is dat de wetgeving tot doel heeft zowel ongeboren menselijk leven te beschermen als ondersteuning en vrijheid te bieden aan vrouwen die, om welke reden dan ook, hun zwangerschap niet willen voortzetten. De daarvoor in 1984 in werking getreden Wet Afbreking Zwangerschap is inmiddels twee keer geëvalueerd, en lijkt over het algemeen goed te functioneren (Ploem et al., 2020) Klinieken, ziekenhuizen en professionals die abortushulp verlenen zijn op de hoogte van de vastgestelde richtlijnen en leven die in doorgaans goed na.

De belangrijkste implicatie van dit onderzoek is echter dat het verband tussen autonomie en rechtvaardiging van abortus laat zien dat het niet mogelijk is om het recht op abortus te beperken zonder daarmee een grote inbreuk te doen op de autonomie van een individu die abortus overweegt. Dat is in Nederland niet specifiek aan de orde, maar in de VS is te zien hoe snel bepaalde ontwikkelingen kunnen gaan. Ook in Nederland zijn er een aantal partijen en groepen die voorstander zijn van het afschaffen van abortus. Het ingewikkelde aan het debat is daarbij dat waar voorstanders van de mogelijkheid tot abortus niemand willen dwingen tot abortus, tegenstanders van abortus het niet alleen zichzelf, maar ook anderen willen ontzeggen. Hoewel het onderzoek laat zien dat doorgaande ontkerkelijking in Nederland ervoor zorgt dat een situatie zoals in de VS zich voorlopig niet snel zal voordoen, laat het ook zien dat de prijs die ervoor zou worden betaald als dit wel het geval zou zijn zeer groot is.

Literatuurlijst

- Agresti, A. (2018). *Statistical Methods* (Vol. 5 ed.). Pearson.
- Barkan, S. E. (2014). Gender and abortion attitudes: Religiosity as a suppressor variable. *The Public Opinion Quarterly*, 78(4), 940-950. <https://www.jstor.org/stable/24545976>.
- Beauchamp, T., & Childress, J. F. (2013). *Principles of biomedical ethics*. Oxford University Press.
- Becker, H. A. (1991). Aspecten van generaties en cohorten: Een overzicht van het onderzoeksprogramma. *Sociologische Gids*, 38(4), 212-226. <https://ugp.rug.nl/sogi/article/view/19960>.
- Budde, E., & Heichel, S. (2017). Women matter: The impact of gender empowerment on abortion regulation in 16 European countries between 1960 and 2010. *Politics & Gender*, 13(3), 432-457. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1017/S1743923X16000556>.
- CBS. (2022, 22 december). *Bijna 6 op de 10 Nederlanders behoren niet tot religieuze groep*. Geraadpleegd op 2 mei 2023, van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/51/bijna-6-op-de-10-nederlanders-behoren-niet-tot-religieuze-groep>
- CBS. (2022, april 29). *Loonverschil tussen mannen en vrouwen verder afgenomen*. Geraadpleegd op 5 mei 2023, van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/17/loonverschil-tussen-mannen-en-vrouwen-verder-afgenomen>
- CPB. (2018). *Arbeidsparticipatie*. CPB. Geraadpleegd op 4 mei 2023, van <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Notitie-20dec2018-Arbeidsparticipatie.pdf>
- De Graaf, N. D. (2013). Oorzaken en enkele gevolgen van ontkerkelijkheid: Theoretische reflecties en empirische uitkomsten. *Religie & Samenleving*, 8(1), 1-18. <https://religiesamenleving.nl/article/view/12667/14223>.
- De Graaf, N. D., & Te Grotenhuis, M. (2008). Traditional Christian belief and belief in the supernatural: Diverging trends in the Netherlands between 1979 and 2005? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 47(4), 585-598. <https://doi:10.1111/j.1468-5906.2008.00428.x>.
- De Graaf, N. D., & Wiertz, D. (2019). *Societal problems as public bads*. Taylor & Francis.

- De Hart, J., & van Houwelingen, P. (2018). *Christenen in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op 23 mei 2023, van <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2018/12/19/christenen-in-nederland>.
- De Hart, J., van Houwelingen, P., & Versantvoort, M. (2019). *Denkend aan Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op 1 juni 2023, van <https://www.scp.nl/publicaties/monitors/2019/06/26/denkend-aan-nederland>
- De Vries, P. (2006). De tweede feministische golf. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 9(2), 2-11. <https://ugp.rug.nl/genderstudies/article/view/1563/1557>.
- Erikson, E. (2013). Formalist and relationalist theory in social network analysis. *Sociological Theory*, 31(3), 219–242. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1177/0735275113501998>.
- EVS. (z.d.). *Methodology, data, documentation*. European Value Study. Geraadpleegd op 15 mei 2023, van <https://europeanvaluesstudy.eu>
- Foley, E., & LeFevre, A. (2000). Understanding generation X. *Trial*, 36(6), <https://web-p-ebscohost-com.proxy-ub.rug.nl/ehost/detail/detail?vid=14&sid=c65629cb-ef02-4c31-9d79-d566b2671702%40redis&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=3247189&db=snh>.
- Formosa, P. (2013). Kant's conception of personal autonomy. *Journal of Social Philosophy*, 44(3), 193–212. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1111/josp.12028>.
- Fuchs, S. (2009). The behavior of cultural networks. *Soziale Systeme*, 15(2), 345–366. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1515/sosys-2009-0207>.
- Hellemans, S. (2015). Verzuiling. *Tijdschrift Voor Sociologie*, 36(3), 286–298. <https://doi.org/10.21825/sociologos.86891>.
- Hill, J. (2011). Faith and understanding: Specifying the impact of higher education on religious belief. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 50(3), 533–551. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1111/j.1468-5906.2011.01587.x>.
- Historiek. (2021). *Abortus in Nederland – een roerige geschiedenis*. Historiek. Geraadpleegd op 30 april 2023, van <https://historiek.net/abortus-nederland-geschiedenis/4642/>
- Horwitz, Y., Rigterink, J., & Klomp, S. (2022). *Peiling abortus*. DirectResearch. Geraadpleegd op 15 juni 2023, van <https://www.npvzorg.nl/wp-content/uploads/2022/09/Rapportage-NPV-Peiling-abortus-versie-2.0.pdf>
- IGJ. (2022). *Rapportage Wet afbreking zwangerschap (Wafz)*. Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. Geraadpleegd op 8 mei 2023, van <https://www.igj.nl/over-ons/igj-in-cijfers/cijfers->

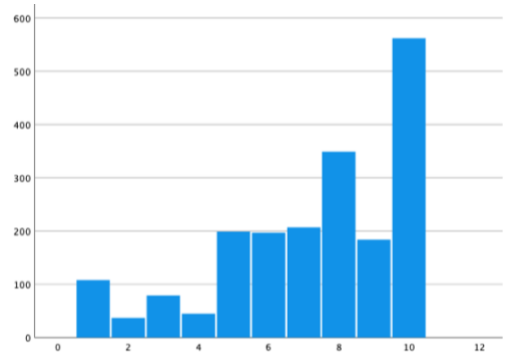
- zwangerschapsafbreking#:~:text=Het%20totaal%20aantal%20zwangerschapsafbrekin gen%20(inclusief,315%20minder%20dan%20in%202020.
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles in advanced industrial society*. Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and post-modernization. Cultural, economic, and political changes in 43 societies*. Princeton University Press.
- Jarman, M. (2015). Relations of abortion: Crip approaches to reproductive justice. *Feminist Formations*, 27(1), 46-66. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1353/ff.2015.0008>.
- Kalmijn, M., & Kraaykamp, G. (2007). Social stratification and attitudes: A comparative analysis of the effects of class and education in Europe. *British Journal of Sociology*, 58(4), 547–576. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1111/j.1468-4446.2007.00166.x>.
- Katz, S. (2017). Generation X: A critical sociological perspective. *Generations*, 41(3), 12-19. <https://www.jstor.org/stable/26556295>.
- Kreitzer, R. J. (2015). Politics and morality in state abortion policy. *State Politics & Policy Quarterly*, 15(1), 41–66. <https://doi.org/10.1177/1532440014561868>.
- Magnan, S. (2023). The potential and challenges for common ground on abortion. *American Journal of Public Health*, 113(4), 380-381. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2023.307252>.
- Melendro, M., Campos, G., Rodriguez-Bravo, A., & Resino, D. (2020). Young people's autonomy and psychological well-being in the transition to adulthood: A pathway analysis. *Frontiers in Psychology*, 11, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01946>.
- NPV. (z.d.). *Abortus*. NPV. Geraadpleegd op 24 april 2023, van <https://www.npvzorg.nl/themas/abortus/>
- Parlement.com. (z.d.). *Links en rechts*. Parlement.com. Geraadpleegd op 4 mei 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsy/links_en_rechts
- Parlement.com. (z.d.). *Verzuiling*. Parlement.com. Geraadpleegd op 4 mei 2023, van <https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxub/verzuiling>
- Parlementaire monitor. (z.d.). *Vrouwen in de Tweede Kamer*. Parlementaire monitor. Geraadpleegd op 4 mei 2023, van <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vh8lnhrre0zv>
- Patel, C., & Johns, L. (2009). Gender role attitudes and attitudes to abortion: Are there gender differences? *Social Science Journal*, 46(3), 493-505. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1016/j.soscij.2009.02.006>.
- Rawls, J. (2006). *Een theorie van rechtvaardigheid*. Lemniscaat.

- Rijksoverheid. (z.d.). *Tot hoeveel weken kan ik een abortus laten uitvoeren?* Rijksoverheid. Geraadpleegd op 1 mei 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/abortus/vraag-en-antwoord/abortus-hoeveel-weken>
- Ruiter, S., & Van Tubergen, F. (2009). Religious attendance in cross-national perspective: A multilevel analysis of 60 countries. *American Journal of Sociology*, *11*, 863-895. <https://doi.org/10.1086/603536>.
- Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, *55*, 68–78. <https://web-p-ebshost-com.proxy-ub.rug.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=fd634fba-2857-48a0-9efc-f8b034a7fb11%40redis>.
- Ten Have, H., ter Meulen, R., & van Leeuwen, E. (2013). *Leerboek Ethische Ethiek*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Van den Berg, J., Ham, M., Bosman, R., & Engbersen, G. (2022). *Raadselen van de maatschappij: Honderd jaar sociologie in Nederland*. Van Genneep.
- Van den Broeck, A., Vansteenkiste, M., De Witte, H., Lens, W., & Andriessen, M. (2009). De zelf-determinatie theorie: Kwalitatief goed motiveren op de werkvloer. *Gedrag & Organisatie*, *22*(4), 316-335. <https://doi.org/10.5117/2009.022.004.002>.
- Van den Broek, A., Bronneman-Helmers, R., & Veldheer, V. (2010). *Wisseling van de wacht: Generaties in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op 20 mei 2023, van https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/779/SCR%202010_webversie.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Van der Mooren, F., & de Vries, R. (2022, oktober 18). *Steeds meer hoogopgeleiden in Nederland: Wat voor beroep hebben ze?* CBS. Geraadpleegd op 12 mei 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/steeds-meer-hoogopgeleiden-in-nederland-wat-voor-beroep-hebben-ze-?onpage=true>
- Van der Vlucht, I. (2022). *Achtergrond dossier abortus*. Rutgers. Geraadpleegd op 30 april 2023, van <https://rutgers.nl/wp-content/uploads/2022/05/Achtergrond dossier abortus.pdf>
- Van Houwelingen, P., & De Hart, J. (2019). Is er leven na de babyboomers?: Kerk en geloof in de afgelopen decennia. *Mens En Maatschappij*, *94*(4), 399–428. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.5117/MEM2019.4.003.VANH>.

- Van Swinderen, J. (2023). *'Nood breekt wet': Eerste abortuskliniek in Nederland, Mildredhuis*. Atria. Geraadpleegd op 7 mei 2023, van <https://atria.nl/nieuws-publicaties/feminisme/zelfbeschikkingsrecht/oprichting-eerste-abortuskliniek-in-nederland-het-mildredhuis/>
- Van Swinderen, J. (z.d.). *Abortustijdlijn | 1984 – 2017: Debat zwakt af en focus op het buitenland*. Atria. Geraadpleegd op 7 mei 2023, van <https://atria.nl/nieuws-publicaties/feminisme/zelfbeschikkingsrecht/tijdlijn-abortus/abortustijdlijn-1984-2017-debat-zwakt-af-en-focus-op-het-buitenland/>
- Van Swinderen, J. (z.d.). *Abortustijdlijn 1960-1967: Heropleving van de abortusdiscussie*. Atria. Geraadpleegd op 7 mei 2023, van <https://atria.nl/nieuws-publicaties/feminisme/zelfbeschikkingsrecht/tijdlijn-abortus/abortustijdlijn-1960-1967-heropleving-van-de-abortusdiscussie/>
- Verbeek-Oudijk, D., Hardus, S., van den Broek, A., & Reijnders, M. (2023). *Sociale en culturele ontwikkelingen: Stand van Nederland 2023*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op 21 mei 2023, van <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2023/04/14/sociale-en-culturele-ontwikkelingen-2023>
- Verbrugge, A. (2021). Een kwestie van erkenning: Over Hegels begrip van erkenning en de postmoderne identiteitscrisis. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 61(3), 849-869. <http://dx.doi.org/10.17159/2224-7912/2021/v61n3a13>.
- Visser, M., Janssen, A., Enschedé, M., Willems, A., te Braake, T., Harmsen, K., . . . Gevers, J. (2005). *Evaluatie wet afbreking zwangerschap*. ZonWm. Geraadpleegd op 1 mei 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/06/26/tweede-evaluatie-wet-afbreking-zwangerschap>
- White, A., Storms, G., Malt, B., & Verheyen, S. (2018). Mind the generation gap: Differences between young and old in everyday lexical categories. *Journal of Memory & Language*, 98, 12–25. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1016/j.jml.2017.09.001>.
- Wiekens, C. (2020). *Beïnvloeden en veranderen van gedrag*. Pearson.
- Wolters, W., & De Graaf, N. D. (2009). *Maatschappelijke problemen: Beschrijvingen en verklaringen*. Boom Lemma uitgevers.

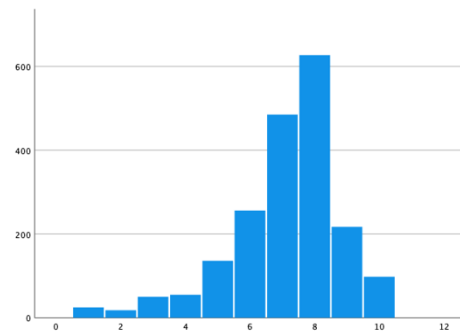
Bijlage 1 Univariate verdelingen variabelen

In figuur 4 is de verdeling van de variabele abortus te zien. De histogram laat zien dat het altijd rechtvaardigen van abortus het meest voorkomende antwoord is. De variabele is linksscheef verdeeld.

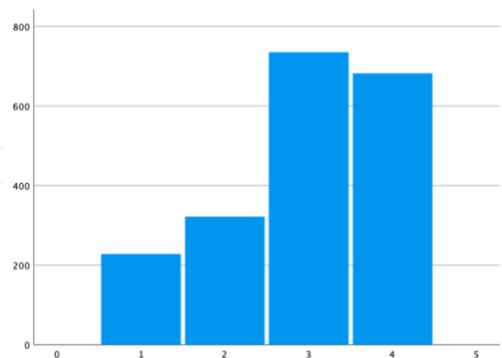
Figuur 4 Histogram rechtvaardigen van abortus

In figuur 5 is de verdeling van de mate van autonomie te zien. Deze variabele neemt een redelijk normale verdeling aan. Hoewel enkele respondenten aangeven dat ze niet tot nauwelijks controle hebben over hun leven, geven de meeste respondenten aan veel controle te ervaren over het verloop van hun leven.

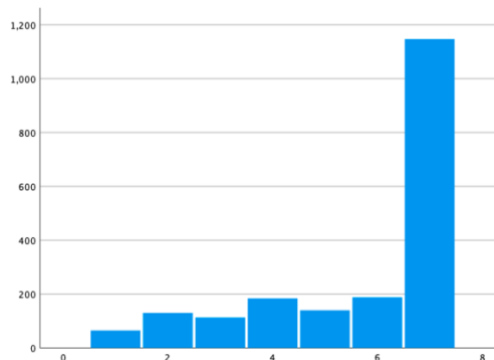
Figuur 5 Histogram autonomie

In figuur 6 is de verdeling van de vraag over in welke mate godsdienst belangrijk is in het leven van de respondent. Deze linksscheve verdeling laat zien dat godsdienst bij de meeste respondenten niet belangrijk is in het leven.

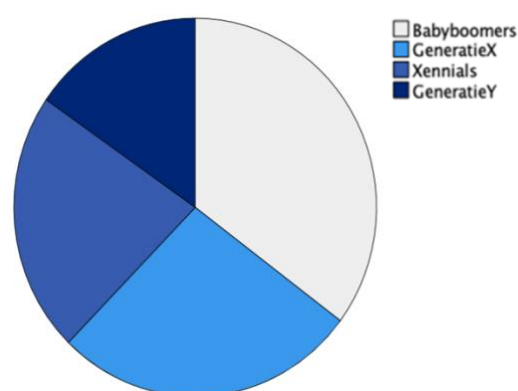
Figuur 6 Histogram godsdienst

In figuur 7 is de verdeling van het aantal godsdienstbeoefeningen weergegeven. Hier is duidelijk op te zien dat de meeste respondenten praktisch nooit een godsdienstbeoefening bijwonen.

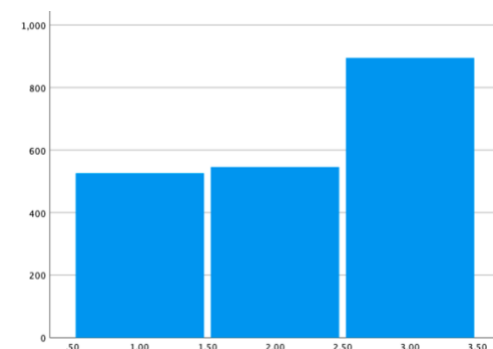
Figuur 7 Histogram kerkdienst

In figuur 8 is de verdeling van de verschillende generaties te zien. Omdat er van deze variabele dummy's zijn gemaakt is ervoor gekozen om de verdeling in een cirkeldiagram weer te geven. Hieruit blijkt dat de babyboomers het meest zijn vertegenwoordigd (35,2%) en generatie Y het minst (15,4%).

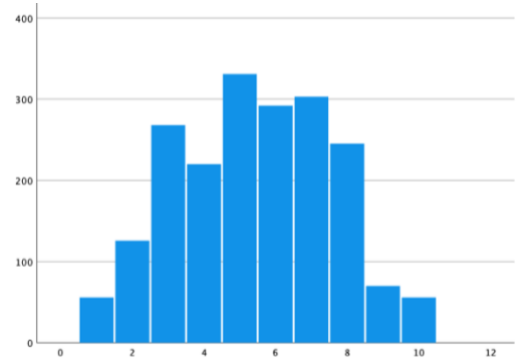
Figuur 8 Cirkeldiagram generaties

In figuur 9 is de verdeling van opleidingsniveau te zien. Deze linksscheve verdeling laat zien dat de meeste respondenten hoogopgeleid zijn. Het aantal respondenten dat laag- en middelbaar zijn opgeleid zijn bijna gelijk aan elkaar.

Figuur 9 Histogram opleidingsniveau

In figuur 10 is de verdeling van de politieke voorkeur weergegeven. Hier is een redelijke normale verdeling in te herkennen. Uit het histogram blijkt dat de meeste respondenten midden als politieke voorkeur hebben.

Figuur 10 Histogram politieke voorkeur

Bijlage 2 Assumptiecontrole, outliers en invloedrijke cases

Assumpties

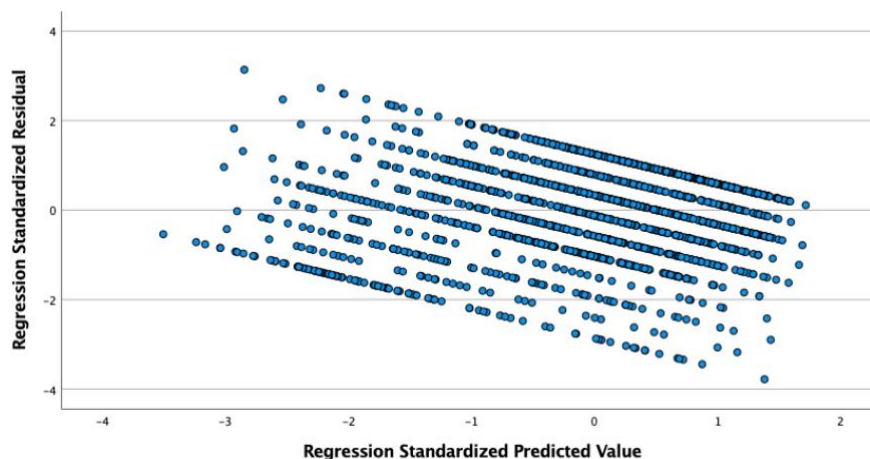
Er zijn vier aannames in een lineaire regressie.

Onafhankelijke observaties

De assumptie van onafhankelijke observaties is niet geschonden. De cases zijn onafhankelijk van elkaar en beïnvloeden elkaar niet. Voor het verzamelen van de gegevens van de EVS is er een aselechte steekproef getrokken die representatief staat voor de Nederlandse bevolking.

Lineair verband

In figuur 11 worden de gestandaardiseerde residuen en gestandaardiseerde predictoren weergegeven in een residual plot. Aan de hand van dit residual plot kan de aanname van lineariteit worden bekeken. Er is sprake van een lineair verband wanneer het gemiddelde van de residuen voor elke set x -waarden gelijk is aan nul. Er liggen iets meer punten onder de nullijn in vergelijking tot de punten boven de nullijn. Desalniettemin zijn de afwijkingen niet groot genoeg om te concluderen dat de aanname geschonden is. Het gemiddelde van de residuen lijkt nul te zijn voor elke set van waarden van de onafhankelijke variabelen, wat suggereert dat aan de aanname van lineariteit is voldaan.

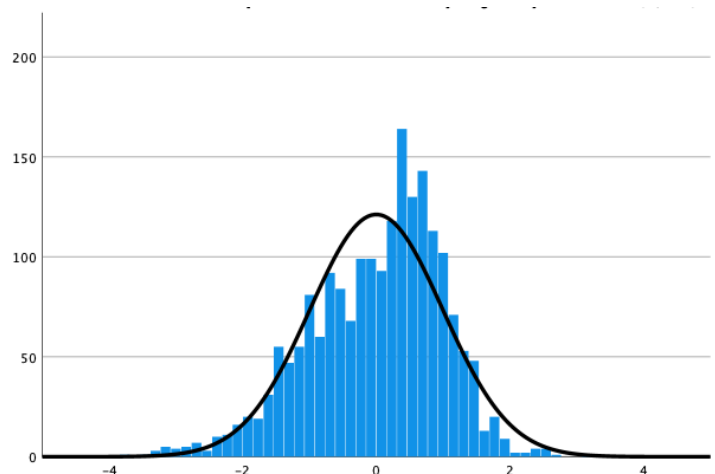
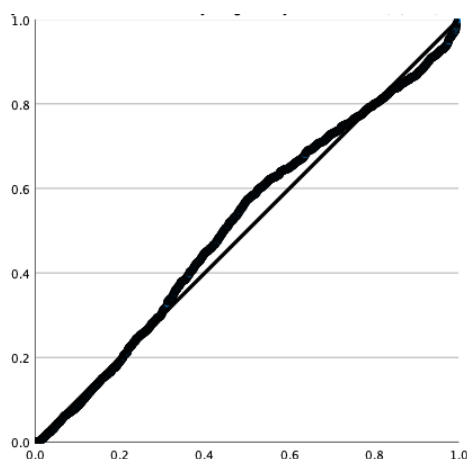
Figuur 11 Residual plot

Constante conditionele standaarddeviatie (homoscedasticiteit)

De residual plot in figuur 11 kan tevens gebruikt worden om de aanname van homoscedasticiteit te controleren. In de figuur is een willekeurige spreiding van punten te zien rond de nullijn, zonder systematische afwijkingen. Hierdoor lijkt de standaarddeviatie van de residuen constant te blijven voor elke set waarden van de x -waarden. Deze aanname wordt niet geschonden.

Conditionele verdeling van y is normaal verdeeld

Aan de hand van de PP-plot in figuur 12 en het histogram in figuur 13 is te zien dat de conditionele verdeling enigszins normaal verdeeld is. In de PP-plot is te zien dat de verdeling in het midden iets afwijkt van een normale verdeling. Dit patroon is ook te herkennen in het histogram; het histogram heeft een lichtelijke linksscheve verdeling. Ondanks dat het niet een perfecte normale verdeling heeft, wijkt het ook niet veel af. Daarom lijkt deze aanname niet geschonden.

Figuur 12 PP-plot met gestandaardiseerde residuen **Figuur 13** Histogram gestandaardiseerde residuen

Multicollineariteit

Multicollineariteit verwijst naar de mate van samenhang tussen variabelen. Wanneer deze samenhang te sterk is, wordt het lastig om het belang van afzonderlijke variabelen te bepalen. Dit resulteert in grotere standaardfouten en hierdoor zijn de resultaten eerder onbetrouwbaar en onnauwkeurig. De VIF-waarde wordt gebruikt om multicollineariteit te onderzoeken. Wanneer de VIF-waarden groter is dan vier kunnen ze een probleem vormen. De uitkomsten zijn in tabel 4 tot en met 7 terug te vinden. Hieruit blijkt dat er in tabel 7 twee VIF-waarden zijn met een waarde hoger dan vier, namelijk godsdienst met een VIF-waarde van

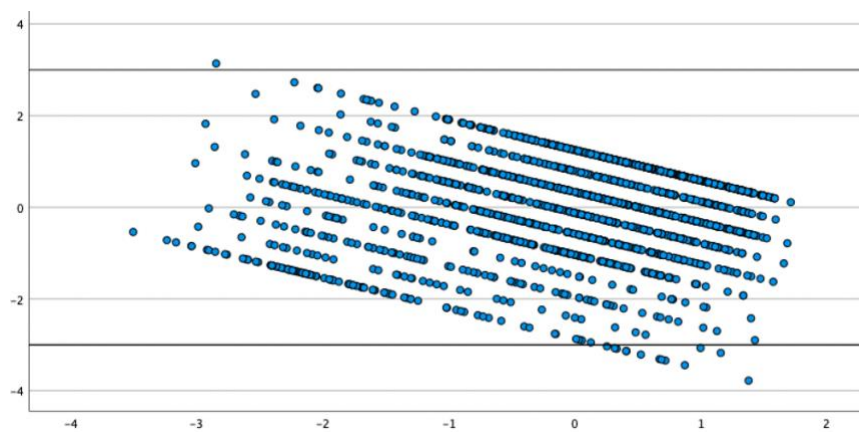
5,488 en kerkdienst met een VIF-waarde van 5,198. Hoewel deze variabelen zijn gecentreerd blijven ze een sterke samenhang hebben met elkaar ($r=0,709$; $p<0,01$) en met andere variabelen.

Outliers en invloedrijke punten

Uitbijters zijn observaties met extreme scores die mogelijk veel invloed hebben op de uitkomsten. Invloedrijke punten zijn observaties met hoge invloed met mogelijk extreme waarden. Uitbijters en invloedrijke punten kunnen leiden tot vertekende resultaten en aanzienlijk vergrote standaardfouten.

Residuen

Figuur 14 toont de gestandaardiseerde residuen en gestandaardiseerde predictoren. Er zijn twee horizontale lijnen geplaatst op +3 en -3 standaarddeviaties van het gemiddelde. Er komen hierdoor dertien outliers naar voren. Een outlier bevindt zich meer dan drie standaarddeviaties boven het gemiddelde. Twaalf outliers bevinden zich meer dan drie standaarddeviaties onder het gemiddelde. Deze specifieke casenummers worden geselecteerd als mogelijke invloedrijke punten.

Figuur 14 Residual plot

Leverage

Leverage geeft aan in welke mate een punt trekt aan de lijn. Dit zijn uitbijters in de x -richting. Hoe verder een observatie zich van het gemiddelde bevindt, hoe meer invloed deze heeft op de geschatte hellingen. Een observatie wordt als invloedrijk beschouwd wanneer deze groter is

dan $\frac{3p}{n}$, dit geeft $\frac{3 * 16}{1967} = 0,0244$. Op basis van deze maat zijn er 58 casenummers geselecteerd als mogelijke invloedrijke punten.

DFFIT

DFFIT is een maat die aangeeft hoe de gestandaardiseerde voorspelde waarde verandert wanneer een bepaalde case weg wordt gelaten. Er bestaat geen vast criterium om te bepalen of de invloed (te) groot is, daarom worden de waarden onderling met elkaar vergeleken.

Cook's distance

De Cook's distance is een combinatie tussen leverage en DFFIT. Het is gebaseerd op het effect dat een observatie heeft op alle parameterschattingen. Hoe groter de absolute waarden, hoe groter de invloed die de observatie heeft op de parameterschattingen. Een observatie wordt als invloedrijk beschouwd wanneer deze groter is dan $\frac{4}{n}$. Dit geeft $\frac{4}{1967} = 0,0020$. Op basis van deze maat zijn er 134 casenummers geselecteerd als mogelijke invloedrijke punten.

Tabel 8 Invloedrijke cases en bijbehorende waarden

Case ID	Residual	Leverage	DFFIT	Cook's distance
2017528000105	-3,5292	0,0049	-0,0451	0,0046
2017528000152	-3,3526	0,0079	-0,0614	0,0055
2017528000155	-3,3526	0,0133	-0,0928	0,0077
2017528000235	3,2370	0,0164	0,1184	0,0102
2017528000237	2,7168	0,0382	0,2297	0,0167
2017528000470	0,0000	0,0351	-0,1522	0,0079
2017528011049	-1,1561	0,0350	-0,1920	0,0127
2017528011379	-1,6185	0,0471	-0,2500	0,0161
2017528011704	-3,3147	0,0069	-0,0548	0,0049
2017528011731	-2,0809	0,0131	-0,0931	0,0078
2017528011781	-3,3526	0,0084	-0,0675	0,0063
2017528011821	-1,2138	0,0329	-0,1139	0,0047
2017528011857	2,9480	0,0313	0,1870	0,0135
2017528011878	0,0000	0,0506	0,1409	0,0048
2017528011882	-2,1272	0,0302	-0,1530	0,0093
2017528011905	-0,9248	0,0307	-0,1107	0,0048

Op basis van de analyse is er gebleken dat geen enkel casennummer als invloedrijk punt naar voren komt op ieder criterium. Als gevolg hiervan is besloten om geen cases uit de dataset te verwijderen en de modellen opnieuw te schatten.

Bijlage 3 Syntax

Operationalisatie

Generatie

Van de variabele generatie zijn dummy-variabelen aangemaakt waarvoor de waarde 0 de afwezigheid van een bepaalde generatie aangeeft en 1 de aanwezigheid van een bepaalde generatie aangeeft.

```
*Dummy babyboomers.  
RECODE v226 (1940 thru 1955= 1) (ELSE=0) INTO Babyboomers.  
EXECUTE.
```

```
*Dummy generatie X.  
RECODE v226 (1956 thru 1970=1) (ELSE=0) INTO GeneratieX.  
EXECUTE.
```

```
*Dummy Xennials.  
RECODE v226 (1971 thru 1985=1) (ELSE=0) INTO Xennials.  
EXECUTE.
```

```
*Dummy generatie Y.  
RECODE v226 (1986 thru 2000=1) (ELSE=0) INTO GeneratieY.  
EXECUTE.
```

Opleidingsniveau

De variabele opleidingsniveau is gehercodeerd. De oorspronkelijke negen antwoordmogelijkheden: 0) lager dan de basisschool, 1) basisschool, 2) onderbouw middelbare school, 3) bovenbouw middelbare school, 4) middelbaar beroepsonderwijs, 5) verkort programma derdegraads onderwijs, 6) bachelor of gelijkwaardig, 7) master of gelijkwaardig en 8) doctoraal of gelijkwaardig zijn opnieuw gecodeerd als: 1) laag, 2) middelbaar en 3) hoog. Onder laag onderwijsniveau vallen de antwoordmogelijkheden lager dan de basisschool, basisschool en onderbouw middelbare school. Onder middelbaar onderwijsniveau vallen bovenbouw middelbare school en middelbaar beroepsonderwijs. Onder hoog onderwijsniveau vallen de antwoordmogelijkheden verkort programma derdegraads onderwijs, bachelor of gelijkwaardig, master of gelijkwaardig en doctoraal of gelijkwaardig.

```
*Herocoderen opleidingsniveau.  
RECODE v243_ISCED_1 (0=1) (1=1) (2=1) (3=2) (4=2) (5=3) (6=3) (7=3) (8=3) INTO Opleidingsniveau.  
EXECUTE.
```

Centreren autonomie en ontkerkelijking

Bij centreren wordt het gemiddelde van alle observaties van alle individuele waarden afgetrokken. Dit betekent dat de score nul gelijk staat aan het gemiddelde (Agregsti, 2018). Centreren voorkomt multicollineariteit in de interactie-effecten en maakt de resultaten beter interpreteerbaar.

```
*Centreren variabelen.  
COMPUTE autonomie_c=v38 - 7.11.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE Godsdienst_c=v6 - 2.95.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE Kerkbezoek_c=v54 - 5.72.  
EXECUTE.
```

Interactietermen

De interactietermen bestaan uit de gecentreerde variabelen autonomie en ontkerkelijkheid maal de dummy's generaties.

```
*Interactie-effecten.  
COMPUTE x1_cXd1=autonomie_c * GeneratieX.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE x1_cXd2=autonomie_c * Xennials.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE x1_cXd3=autonomie_c * GeneratieY.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE x2_cXd1=Godsdienst_c * GeneratieX.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE x2_cXd2=Godsdienst_c * Xennials.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE x2_cXd3=Godsdienst_c * GeneratieY.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE x3_cXd1=Kerkbezoek_c * GeneratieX.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE x3_cXd2=Kerkbezoek_c * Xennials.  
EXECUTE.  
  
COMPUTE x3_cXd3=Kerkbezoek_c * GeneratieY.  
EXECUTE.
```

Beschrijvende statistieken

Om inzicht te krijgen in de verdeling van de data, is er gekeken naar de univariate verdelingen van de variabelen. Aan de hand van de beschrijvende statistieken is gekeken naar het gemiddelde, de spreiding en de range van de variabelen. De uitkomsten zijn besproken in bijlage 1.

```
*Beschrijvende analyse.  
FREQUENCIES VARIABLES=v154 v38 v6 v54 Babyboomers GeneratieX Xennials GeneratieY Opleidingsniveau  
v102  
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN  
/HISTOGRAM  
/ORDER=ANALYSIS.
```

Bivariate analyse

Om uitspraken te doen over de onderlinge relaties tussen de verschillende variabelen is er een bivariate analyse uitgevoerd

*Pearson correlatie.

```
CORRELATIONS  
/VARIABLES=v154 v38 v6 v54 Opleidingsniveau v102  
/PRINT=TWOTAIL NOSIG FULL  
/MISSING=PAIRWISE.
```

*Cramer's V correlatie.

```
CROSSTABS  
/TABLES=Babyboomers GeneratieX Xennials GeneratieY BY v154 v38 v6 v54 Opleidingsniveau v102  
/FORMAT=AVALUE TABLES  
/STATISTICS=PHI  
/CELLS=COUNT  
/COUNT ROUND CELL.
```

Modellschattingen

Om de hypothesen te toetsen zijn er verschillende regressiemodellen uitgevoerd. Aan de hand van de tabel *model summary* is er gekeken naar de *R square*, *adjusted R square*, *F-change* en bijbehorende p-waarden. Aan de hand van de coëfficiëntentabel is gekeken naar de hellingen, de bijbehorende standaardfouten, t-toetsen, p-waarden en VIF-scores.

*Regressie analyses.

*Model 1.

```
REGRESSION  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT v154  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c GeneratieX Xennials GeneratieY  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c GeneratieX Xennials GeneratieY x1_cXd1 x1_cXd2  
x1_cXd3.
```

*Model 2.

```
REGRESSION  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT v154  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 Godsdienst_c  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 Godsdienst_c GeneratieX Xennials GeneratieY  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 Godsdienst_c GeneratieX Xennials GeneratieY x2_cXd1 x2_cXd2  
x2_cXd3.
```

*Model 3.

```
REGRESSION  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT v154  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 Kerkbezoek_c  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 Kerkbezoek_c GeneratieX Xennials GeneratieY  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 Kerkbezoek_c GeneratieX Xennials GeneratieY x3_cXd1 x3_cXd2  
x3_cXd3.
```

*Model 4.

```
REGRESSION  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT v154  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c Godsdienst_c Kerkbezoek_c  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c Godsdienst_c Kerkbezoek_c GeneratieX Xennials  
GeneratieY  
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c Godsdienst_c Kerkbezoek_c GeneratieX Xennials  
GeneratieY x1_cXd1 x1_cXd2 x1_cXd3 x2_cXd1 x2_cXd2 x2_cXd3 x3_cXd1 x3_cXd2 x3_cXd3.
```

Assumptiecontrole, outliers en invloedrijke cases

Om de betrouwbaarheid van de resultaten te onderzoeken is er een assumptiecontrole uitgevoerd. Hierbij is gecontroleerd of de residuen normaal verdeeld zijn, of er sprake is van een constante standaarddeviatie, of de steekproef aselekt is getrokken en of er een lineair verband bestaat tussen de onafhankelijke variabelen (x) en de afhankelijke variabele (y). Tevens is er gekeken naar outliers en invloedrijke punten. De resultaten zijn terug te vinden in bijlage 2.

*Uitbijters en invloedrijke punten.

```
REGRESSION
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA COLLIN TOL CHANGE
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT v154
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c Godsdiensc_c Kerkbezoek_c
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c Godsdiensc_c Kerkbezoek_c GeneratieX Xennials
GeneratieY
/METHOD=ENTER Opleidingsniveau v102 autonomie_c Godsdiensc_c Kerkbezoek_c GeneratieX Xennials
GeneratieY x1_cXd1 x1_cXd2 x1_cXd3 x2_cXd1 x2_cXd2 x2_cXd3 x3_cXd1 x3_cXd2 x3_cXd3
/SCATTERPLOT=(*ZRESID,*ZPRED)
/RESIDUALS NORMPROB(ZRESID)
/SAVE COOK LEVER DFBETA DFFIT.
```

